

Tänk på livet

- Ett gestaltungsförslag av ny minnesplats på Stampens kyrkogård i Göteborg

Maja Eriksson

Tänk på livet

Ett gestaltungsförslag av ny minnesplats på Stampens kyrkogård i Göteborg

Think about life - A design proposal for a new memorial site at Stampens kyrkogård in Gothenburg

Maja Eriksson

Handledare: Arne Nordius, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinatorer: Karl Lövré, Sveriges lantbruksuniversitet,
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Bitr. examinator: Anders Westin, Sveriges lantbruksuniversitet,
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Independent Project in Landscape Architecture

Kurskod: EX0846

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Kursansvarig inst.: Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2026

Omslagsbild: Illustration av Maja Eriksson

Upphovsrätt: Där inget annat anges är bilder framtagna av Maja Eriksson

Nyckelord: Minnesplats, kyrkogård, kontemplativ miljö, ceremoniplats, gestaltungsförslag.

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskap, trädgård och växtproduktionsvetenskap.

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning.

Sammanfattning

Projektets syfte har varit att ge fördjupad kunskap och förståelse för hur en minnesplats på en centralt belägen begravningsplats kan utformas för att möta människor i sorg och de som söker en fristad från vardagslivets hets. Som del i projektet presenteras ett gestaltungsförslag för en ny minnesplats på Stampens kyrkogård i Göteborg. Gestaltungsförslaget belyser platsens funktion som ett område ämnat att ge besökare trygghet och ro att minnas sina bortgångna.

För att skapa en djupare förståelse över den aktuella platsen har en litteraturgranskning och inventering av Stampens kyrkogårds historia och dess utveckling fram till idag utförts. Vidare har en litteraturgranskning över generell gestaltning av minnesplatser gjorts för att ge ökad kunskap om hur dessa kan utformas. Sex referensplatser, bestående av minnesplatser med bred variation, har besökts och analyserats för inspiration till gestaltungsarbetet.

Gestaltungsförslaget som presenteras i projektet har utgått från begreppet *minnesplats*, med ett specifikt fokus på ett konkret förslag av en utformning där besökare tillåts minnas sina bortgångna som är gravsatta på annan ort eller i ett annat land.

Projektområdet, som består av en rektangulär yta på 2 280 m², har markerats ut i samråd med kontaktperson från Svenska kyrkan. Området i fråga beredde tidigare plats åt en nu demonterad paviljong. Idag består platsen i stället av en öppen grusad yta som

är belägen invid en mindre parkeringsplats. Göteborgs Stad har sedan tidigare planer för en ny minnesplats på Stampens kyrkogård, planer som tillfälligt har pausats.

Av litteraturgranskningen fann jag att minnesplatsers främsta funktion är att vara stödjande miljöer för människor som sörjer och minns sina bortgångna. Genom litteraturen identifierades och sammanfattades elva aspekter, i detta arbete kallade *stödjande faktorer*, som beskrivs ha stor betydelse för besökares upplevelse av minnesplatser.

Vidare undersöktes de sex referensplatsernas gestaltning utifrån de elva stödjande faktorerna. Alla referensplatserna uppvisade stor variation beträffande utformning, läge, användning och syfte.

I kontexten av detta arbetes syfte, dvs. att gestalta en minnesplats för människor i sorg, så gjordes en prioritering av de stödjande faktorerna, med avsikt att i analysen ge mer tyngd till just de stödjande faktorer som anses särskilt centrala.

Alla sex referensplatser besöktes och poängsattes med hänsyn till vardera stödjande faktor. De stödjande faktorerna viktades baserat på en subjektiv bedömning av deras relevans för den planerade minnesplatsen på Stampens kyrkogård i Göteborg. Resultatet av analyserna gav vägledning vid gestaltungsarbetet av minnesplatsen, där olika inslag från referensplatserna användes

som inspiration. Kunskap från litteraturen, med de stödjande faktorerna som riktlinjer, och analysen av referensplatserna bidrog till flera av besluten som togs under gestaltungsprocessen.

Gestaltungsförslaget för minnesplatsen vid Stampens kyrkogård strävar efter att ta vara på platsens befintliga kvalitéer, hantera dess begränsningar och prioritera inslag som ger goda förutsättningar för sorgebearbetning och kontemplationsmöjligheter. För avskärmning utformades en stenmur som bildar en barriär mot omgivningens bullerstörningar och intryck. En nedsänkt perennrabatt som omsluter en cirkulär stenbelagd yta, vilken innehåller en centrerad vattenspegel och vårdträd, bildar ett intimare rum för ceremoniell aktivitet och kontemplation. Närheten till vatten förstärks genom ett trädäck med utblick längs den angränsande Mölndalsån. Minnesplatsen ramar in av två ljusa björkpelarsalar i norr och söder.

Med utgång från litteraturen, inventering av projektområdet och dess historiska bakgrund, samt analys av sex referensplatser, presenterar gestaltungsförslaget ett väl grundat exempel på hur en minnesplats vid Stampens kyrkogård skulle kunna utformas.

Nyckelord: Minnesplats, kyrkogård, kontemplativ miljö, ceremoniplats, gestaltungsförslag.

Abstract

The aim of the project has been to provide in-depth knowledge and understanding of how a memorial site in a centrally located cemetery can be designed to meet the needs of people in mourning and those seeking refuge from the hustle and bustle of everyday life. As part of the project, a design proposal for a new memorial site at Stampens kyrkogård in Gothenburg is presented. The design proposal highlights the site's function as an area intended to provide visitors with security and peace of mind to remember their departed loved ones.

To gain a deeper understanding of the site in question, a literature review and inventory of the history of Stampens kyrkogård and its development to date has been carried out. Furthermore, a literature review of the general design of memorial sites has been conducted to provide greater knowledge of how these can be planned. Six reference sites, consisting of a wide variety of memorial sites, have been visited and analysed for inspiration for the design work.

The design proposal presented in the project is based on the concept of a memorial site, with a specific focus on a design that allows visitors to remember deceased loved ones who are buried in another location or country.

The project area, which consists of a rectangular area of 2,280 m², has been marked out with the aid of a contact person from Svenska kyrkan. The area in question previously housed a pavilion that has now been dismantled. Today, the site consists instead of an open gravel area located next to a small car park. The City of Gothenburg has previously had plans for a new memorial site at

Stampen Cemetery, but these plans have been temporarily put on hold.

From the literature review, I found that the primary function of memorial sites is to provide a supportive environment for people who are mourning and remembering their deceased loved ones. Through the literature, eleven aspects were identified and summarised, referred to in this work as *supportive factors*, which are described as being of great importance to visitors' experience of memorial sites.

Subsequently, the design of the six reference sites was examined based on the eleven supportive factors. All the reference sites showed great variation in terms of design, location, use and purpose.

In the context of the purpose of this work, i.e. to design a memorial site for people in mourning, the supporting factors were prioritised with the intention of giving more weight in the analysis to those considered particularly central. All reference sites were visited and scored regarding each supporting factor. The supporting factors were weighted based on a subjective assessment of their relevance to the planned memorial site at Stampens kyrkogård in Gothenburg. The results of the analyses provided guidance for the design of the memorial site, where various elements from the reference sites were used as inspiration. Knowledge from the literature, with the supporting factors as guidelines, and the analysis of the reference sites contributed to the decisions made during the design process.

The design proposal for the memorial site at Stampens Kyrkogård aims to preserve existing qualities of the site, address its limitations and prioritise elements that provide good conditions for grief and contemplation. A stone wall was designed to screen off the site, forming a barrier against noise and distractions from the surrounding area. A sunken perennial bed surrounding a circular stone-paved area, which contains a central water mirror and a memorial tree, creates a more intimate space for ceremonial activities and contemplation. The proximity to water is enhanced by a wooden deck with a view along the adjacent Mölndalsån river. The memorial site is framed by two light birch pillar halls to the north and south.

Based on the literature, an inventory of the project area and its historical background, and an analysis of six reference sites, the design proposal presents a well-founded example of how a memorial site at Stampens kyrkogård could be designed.

Keywords: Memorial site, cemetery, contemplative environment, ceremonial site, design proposal.

Innehållsförteckning

1.	Bakgrund	7 - 10	
2.	Syfte	11	
3.	Målsättning	11	
4.	Frågeställning	11	
5.	Omfattning och avgränsning	11	
6.	Målgrupp	11	
7.	Metodbeskrivning	12 - 14	
8.	Dokumentation – Inventering och analys av Stampens kyrkogård	15	
8.1	Områdesbeskrivning och kontext		15
8.2	1700-talets kyrkogårdsideal		16
8.3	Stampens kyrkogårds utveckling under 1900-talet		16 - 17
8.4	Vegetationshistoria		17
8.5	Vegetationens utveckling och karaktär idag		18
8.6	Analys av projektområde		19
8.7	Platsens karaktär idag		20
8.8	Platsanalys i sektion (a-a)		21
8.9	Platsanalys i sektion (b-b)		22
9.	Litteraturgranskning	23 - 24	
10.	Sammanställning av stödjande faktorer vid gestaltning av minnesplatser	25	
11.	Analys av referensplatser	26	
11.1	Skogskyrkogården		27 - 28
11.2	Restare minnesmonument		29 - 30
11.3	Estoniamonumentet		31 - 32
11.4	Margaretha Krook (skulptur)		33
11.5	Fredad plats / Sanctuary		34 - 35
11.6	The Diana, Princess of Wales Memorial Fountain		36 - 37
12.	Viktning av de stödjande faktorerna	38 - 39	

13.	Slutsatser utifrån referensplatserna	40 - 41	
14.	Designprocessen	42 - 44	
15.	Gestaltningförslag	45 - 48	
15.1	Närhet till vatten	49	
15.1.1	Mölnaldalsån	49	
15.1.2	Trädäcket	49 - 50	
15.2	Meditationsplatsen	51	
15.2.1	Ceremoniplats	51	
15.2.2	Rum för reflektion	51 - 52	
15.2.3	Perennrabatten under året	53	
15.2.4	Material och konstruktion	54	
15.3	Björkpelarsalen	55	
15.3.1	Björkarna	55	
15.3.2	Sittplatserna	55	
15.3.3	Muren	55	
15.3.4	Gången	55	
16.	Stampens minnesplats (gestaltningförslag) analyserad utifrån de elva stödjande faktorerna		56 - 58
17.	Diskussion	59	
17.1	Litteratur	59	
17.2	Analys - Stampens kyrkogård	59	
17.3	Referensplatser	59 - 60	
17.4	Gestaltningförslag	60	
17.4.1	Naturen i centrum	60 - 61	
17.4.2	Närhet till vatten	61	
17.4.3	Rum för ceremoni och kontemplation	62	
17.4.4	Gestaltningprocessen	62	
17.4.5	Metodreflektion	62 - 63	
18.	Referenser	64 - 65	

1. Bakgrund

Kyrkogårdens sammanhang i dagens samhälle

Kyrkogårdar är att betrakta som samhällets öppna tidsdokument. De speglar samhällets skiftande värderingar över tid och bär vidare människors och samhällets historia. Därmed utgör de ett av våra största gemensamma kulturarv som dessutom finns öppna för alla besökare (Sörensen & Wembling 2008, s. 2). Kyrkogården som område har många betydelsefulla funktioner. De skänker en lugn och fridfull plats och fungerar som en fristad bortom vardagslivets stress. Speciellt i den hårdgjorda staden får kyrkogården en betydelsefull rekreativ funktion genom att skänka lugn i storstadens sorl. I stillhet tillåts människor att möta sina bortgångna i minnet, samtidigt som kyrkogården också kan utgöra en mötesplats med andra besökare. Eftersom många söker sig till just kyrkogården för att bearbeta sorg så är det viktigt att miljön är utformad för att ge möjlighet till kontemplation (Sörensen & Wembling 2008, s. 2).

Kyrkogårdens och minnesplatsens betydelse i sorge- och minnesprocessen

Känslan av ensamhet efter en närståendes bortgång är vanligt. Denna känsla kan vidare förstärkas av att anhöriga ofta finner det svårt att veta hur de ska bemöta och stötta den som bearbetar sin sorg (Magnusson 2012, s. 1-2). Tyvärr kan detta göra att vi i stället försöker gömma sorgen inom oss och att vi, inför andra, försöker ge ett sken av att vi mår bra. I skriften *När brystna hjärtan läker – En introduktion till sorg och sorgbearbetning* beskriver Magnusson (2012, s. 1-2) några vanliga sorgereaktioner; känsla av bedövning, koncentrationssvårigheter, humörsvängningar,

vredesutbrott, förändrade matvanor, oregelbunden sömn och energiförlust. Alla människor är unika och därmed är all sorg också unik, där sorgprocessen är olik för varje person och att den även förändras över tid. Den kan beskrivas som en ström som pendlar fram och tillbaka (Magnusson 2012, s. 1-3).

Kyrkogårdar saknar förmågan att tala, men ändå har de mycket att berätta och kan påminna oss om hur samhället en gång såg ut och hur det har förändrats. Personliga gravplatser och delade minneslundar och minnesplatser väcker både individuella och gemensamma minnen, såväl minnen från lyckliga stunder som minnen efter traumatiska händelser, exempelvis olyckor eller katastrofer. Dessa är händelser som kan drabba den enskilda personen, men ibland även en ort eller ett helt land (Sörensen & Wembling 2008, s. 2). Efter något sådant formar kyrkogården och/eller minnesplatsen en betydelsefull plats för vår personliga och gemensamma historia. Gravplatser, minneslundar och minnesplatser hjälper oss att bilda mentala möten med våra saknade. Vi ges möjlighet att kunna reflektera över våra liv, hur saker och ting har förändrats och i vilket sammanhang vi befinner oss i idag. Denna reflektion tillåter oss att bearbeta förhållandena till våra medmänniskor, levande som bortgångna, och gå från smärtsam sorg till ett stilla läkande (Sörensen & Wembling 2008, s. 2).

Döden är ett ämne som många gärna undviker att prata om. Att mista en anhörig gör döden väldigt påtaglig, vilket föga förvånande kan kännas skrämmande för de flesta (Magnusson 2012, s. 12). Alla vi människor kommer att drabbas av sorg vid något skede, och för att kunna läka och leva vidare krävs att vi bearbetar sorgen. Förr i tiden omhändertogs den bortgångnes

Figur 1: Smyckning av gravplatser och minneslundar är en viktig del i sorgprocessen. Minneslund på Stampens kyrkogård i Göteborg.

kropp av anhöriga inför begravningen (Sörensen & Wembling 2008, s. 3). Denna ceremoni tillät anhöriga att spendera en sista tid med sina döda och de fick möjlighet att säga sina sista ord. Måhända bidrog detta till en acceptans och förståelse för förlusten, en mycket betydelsefull del i sorgbearbetningen (Magnusson 2012, s. 12). Idag är det i stället sjukvården och begravningsentreprenörer som ansvarar för omhändertagandet av den bortgångnes kropp. Gravsättningen kan även den utgöra en viktig del i sorgearbetet. Att få ett dödsbesked eller delta vid en begravning kan väcka känslor av överklighet, medan själva

gravsättningen, när kistan eller urnan förs ner i graven, utgör ett tillfälle för ett sista avsked. Under denna slutliga ceremoni kan vi uppleva en acceptans över situationen för att därefter kunna gå vidare i sorgprocessen (Sörensen & Wembling 2008, s. 3). Under sorgprocessen är kyrkogården och minnesplatsen en betydelsefull plats att gå till för många anhöriga. Det är värdefullt att besökaren tillåts smycka platsen med blommor, ljus och ornament. Smyckandet och vårdandet av platsen gör att vi i viss mån tar platsen i anspråk. Detta, i sin tur, ger en känsla av samhörighet och trygghet till platsen (Sörensen & Wembling 2008, s. 3).

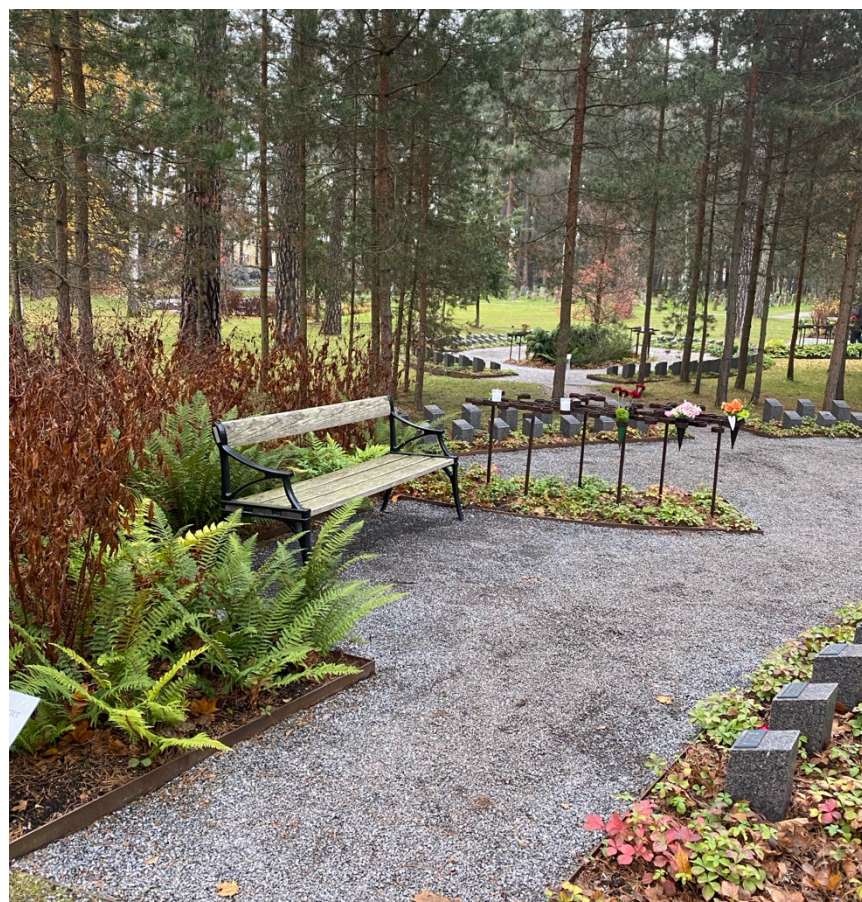
Rekreativa miljöer som främjar kontemplation

Att bearbeta en sorg är för många den främsta orsaken till att besöka kyrkogården och minnesplatsen. Det kan upplevas svårt och jobbigt men efter besöket är det många som känner en lättnad (Berglund 1994, s. 15). De som har en grav att besöka tänker och reflekterar ofta över den bortgångna medan de vårdar graven, till exempel genom rensning av ogräs och plantering av nya blommor. Personer som i stället besöker en minneslund eller minnesplats har inget likvärdigt mönster att följa. Gestaltningen av miljön i minneslundar och minnesplatser är därför av stor vikt för att besökaren även där ska uppleva lugn och möjlighet till kontemplation (Berglund 1994, s. 20).

Vårt psykiska och fysiska välmående främjas av att vi vistas ute i naturen och rekreativa miljöer bidrar till att vi tillåts uppleva kontemplation i naturen (Kaplan, Kaplan & Ryan 1998, s. 73-74). Begreppet kontemplation syftar till en ”fixerad uppmärksamhet” och ”reflektion”, att vi medvetet riktar vårt fokus till våra tankar (Krinke 2005, s. 108). Inte sällan rör det tankar och reflektioner om relationer eller hur saker har förändrats med tiden. Krinke

(2005, s. 131) definierar ett kontemplativt landskap som en plats som lugnar sinnesstämningen och underlättar möjlighet till reflektion och fokus till inre tystnad.

Vid skapandet av en kontemplativ miljö menar Krinke (2005, s. 131) att det krävs en noggrannhet vid utformandet av övergångar, entréer och sekvenser som hjälper besökaren att separera sitt sinne från vardagslivet. En längre promenadsträcka, som aktiverar kroppen, kan vara ett sätt att förändra och stilla sinnesstämningen. Promenaden kan också stärka känslan av att lämna vardagsstressen bakom sig. Även sittplatser har en stor betydelse vid kontemplativa platser, utsikten från dessa bör främja en kontemplativ kontakt

Figur 2: Askgravlund omgiven av tallskog i Skogskyrkogården.

med den omgivande miljön, enligt Krinke (2005, s. 131). Känsla av avskildhet är en annan aspekt som betonas vid gestaltning av kontemplativa miljöer. Om platsen upplevs som avskild och sluten kan den främja känsla av trygghet och öka möjlighet till kontemplation (Krinke 2005, s. 129-130, Kaplan, Kaplan & Ryan 1998, s. 73-74). Ett minimalistiskt formspråk och materialval har ofta en lugnande inverkan. Samtidigt menar Krinke (2005, s. 129) att en variation mellan strama symmetriska former och vilda organiska former gärna får förekomma. Det skapar en intressant kontrast och fascination för besökaren.

Figur 3: Trappan som leder upp mot Almhöjden i Skogskyrkogården.

Vad innebär en minnesplats?

Begreppet minnesplats är inte strikt definierat. De kan variera stort i storlek, placering, utformning, användning och syfte. En minnesplats kan exempelvis vara en plats som skapas efter att en olycka eller ett brott skett som lett till att en eller flera människor omkommit. För att hedra de omkomna smyckas anhöriga och allmänheten platsen med blommor, ljus och texter. I vissa fall blir minnesplatserna bestående (Bréscó de Luna & Wagoner 2025). I detta projekt syftar begreppet minnesplats till en plats som besökare kan ta sig till för att minnas anhöriga som ligger begravda på annan ort eller i annat land. Platsen kan också användas som samlingspunkt om en katastrof skulle inträffa. Till skillnad från en minneslund så sker det ingen gravsättning vid minnesplatsen. Minnesplatsen ska också kunna utnyttjas av besökare som söker ett stilla meditativt rum för kontemplation (Katarina Evenseth, kontaktperson från Svenska kyrkan).

Kyrkogården och minnesplatsen som offentligt rum

I dagens samhälle, där mångfunktionalitet och föränderlighet uppmuntras, kan kyrkogården och minnesplatsen skapa ett fridfullt grönt rum för rekreation och kontemplation. För den som flyttat från en annan ort eller ett annat land kan det meditativa rummet bilda en plats som främjar känsla av samhörighet och sammanhang till den nya hemorten (Sandberg 2017, s. 27). Kyrkogården, och likaså minnesplatsen, är en värdefull grön byggsten i stadsväven som bör bevaras och omhändertas med omsorg. Men trots att kyrkogårdar medför betydelsefulla gröna kulturarv och att de bidrar till rekreation och mötesplatser i städer och på landsbygden så är de dessvärre också lågt prioriterade i samhället (Sandberg 2017, s. 27). Vid debatter rörande konkurrens om markfördelning ifrågasätts inte sällan kyrkogården. Det uppstår ofta konflikter om

vilka intressen som ska få utnyttja marken; jordbruksmark, bostäder eller industrier. Sällan får döden något utrymme alls i dagens stadsplanering. På grund av samhällets låga prioritet anläggs nya kyrkogårdar ofta på platser utanför staden som kan upplevas otillgängliga (Sandberg 2017, s. 27).

Framtidens kyrkogårdar och minnesplatser

Kyrkogårdar står inför flera utmaningar i framtiden. En växande befolkning och folkomflyttningar är två exempel som behöver tas i aktning vid planering för framtidens kyrkogårdar och

minnesplatser (Sandberg 2017, s. 27). Det meditativa rummet som funnits där för sorgbearbetning, kontemplation och kulturarv behöver inför framtiden utvecklas till ett mer mångfunktionellt rum som även kan bidra till invånarnas behov av rekreation. Platsen behöver dessutom bidra till den biologiska mångfalden, vara resilient mot klimatförändringar, dämpa omgivande störningar från trafik och främja den urbana människans välbefinnande (Wingren 2017, s. 46). Samtidigt ska kyrkogården värna om det månghundraåriga kulturarvet parallellt med att den behöver anpassas för möten mellan samhällets olika religioner och

Figur 4: En kyrkogård i urban miljö. Foto från Stampens Kyrkogård, Göteborg.

kulturer (Sandberg 2017, s. 27). Som exempel har kyrkogården i Kalmar arbetat med att öppna kyrkogården för allmänheten genom att arrangera teater, dans och musik på området. Målet var att försöka göra kyrkogården till en naturlig del av samhället och erbjuda något för alla målgrupper. Genom teatern förmedlades stadens kulturhistoria samtidigt som besökarna fick upptäcka den gröna oasen och bilda ett naturligt förhållningssätt till kyrkogården (Linåker 2017, s. 49).

Den urbana kyrkogården har börjat att nyttjas för ett mer vardagligt bruk av stadsborna. Om dessa långsamma förändringar kommer att påverka kyrkogårdens roll i staden återstår att se. Kanske kommer kyrkogårdens roll att stärkas och prioriteras högre i samhället. Eller tvärtom. Helt klart så kommer det finnas ett behov av större lyhördhet inför en ökad mångfald samt en ökad vetskap om användning och utformning av platsen i framtiden (Wingren 2017, s. 48). Ett spännande exempel utgörs av de så kallade skogskyrkogårdarna som finns i Tyskland, där det blivit allt vanligare med gravsättning i orörd skog. Dessa så kallade begravningskogor, Bestattungswald, bidrar till en stillsam miljö där anhöriga inte behöver oroa sig över gravskötseln. Genom ombildning av skogen till kyrkogård så bevaras skyddsvärda skogspartier från att huggas ned för skogsbruk. Begravningskogor har dessutom stor potential till att också kunna utnyttjas för rekreativa ändamål (Lenninger 2017, s. 40-41).

Figur 5: Vy från Skogskapellet i Skogskyrkogården.

Figur 6: Gravstenar i Skogskyrkogården.

2. Syfte

Syftet med detta arbete är att ge fördjupad kunskap och förståelse för hur en minnesplats på en centralt belägen begravningsplats kan möta människor i djup sorg och de som söker en fristad från vardagslivets hets.

3. Målsättning

Arbetet utgörs av två huvudsakliga delar. En första del avser att beskriva och föreslå en metod som kan användas vid analys och som vägledning vid gestaltning av en minnesplats. En andra del presenterar ett gestaltungsförslag för en ny minnesplats på Stampens kyrkogård i Göteborg. Gestaltungsförslaget belyser platsens funktion som ett område ämnat att ge besökare ro att minnas sina bortgångna. Förslaget strävar också efter att tillåta omgivningen kring minnesplatsen att utvecklas för att möta samtida och framtida besökares behov.

4. Frågeställning

Hur kan en ny centralt belägen minnesplats utformas för att återspegla områdets historiska kulturvärde och samtidigt möta besökares behov av att sörja och minnas sina bortgångna samt ge människor en fristad från vardagslivets stress?

5. Omfattning och avgränsning

För att skapa en djupare förståelse för den aktuella platsen så utförs en litteraturgranskning och inventering av Stampens kyrkogårds historia och dess utveckling fram till idag.

Vidare har en litteraturgranskning över generell gestaltning av minnesplatser gjorts för att ge ökad kunskap om hur dessa kan utformas.

Sex referensplatser, som innehåller en bred variation av minnesplatser, har besökts och analyserats för inspiration till gestaltungsarbetet.

Gestaltungsförslaget som presenteras i projektet har utgått från begreppet *minnesplats*, med ett specifikt fokus på ett konkret förslag på en utformning där besökare tillåts minnas sina bortgångna som är gravsatta på annan ort eller i ett annat land.

Projektområdet, som är en rektangulär yta på 2 280 m², har markerats ut i samråd med kontaktperson från Svenska kyrkan. Platsen i fråga beredde tidigare plats åt en nu demonterad paviljong. Idag består platsen i stället av en öppen grusad yta som är belägen invid en mindre parkeringsplats. Göteborgs Stad har sedan tidigare planer för en ny minnesplats på Stampens kyrkogård, planer som tillfälligt har pausats.

6. Målgrupp

Arbetet riktar sig till både landskapsarkitekter, inklusive andra parter involverade i planering och gestaltning av minnesplatser, samt de människor som besöker Stampens kyrkogård, där projektet med den nya minnesplatsen specifikt riktar sig till människor i behov av en plats att gå till för att sörja och minnas sin bortgångna. Platsen ska även kunna nyttjas som en fristad från vardagslivets stress.

7. Metodbeskrivning

Denna del presenterar vilka metoder som använts under arbetet. För att skapa en djupare förståelse över hur minnesplatser kan utformas har referenslitteratur och referensplatser valts ut och studerats. Figur 7 illustrerar metodprocessen och de olika ingående delarna.

Litteraturgranskning

Litteraturkällor berörande stödjande och kontemplativa miljöer studerades. Även litteratur om Stampens kyrkogårds historia och utveckling granskades. Dock kunde inga litteraturkällor som specifikt behandlar gestaltning av minnesplatser hittas. Litteraturkällorna som studerats har behandlat gestaltning av kyrkogårdar, minneslundar och kontemplativa miljöer. Eftersom kyrkogården och minneslundan är platser som människor kan besöka för att sörja och minnas sina bortgångna, vilket i viss mån motsvarar funktionen hos en minnesplats, ansågs litteraturen vara applicerbar i även detta arbete. Sökmotorer som använts har varit Google, SLU Primo och GU primo.

Fyra huvudkällor som har använts till gestaltningsförslaget har varit följande: *Kyrkogårdens meditativa rum* av Inger Berglund (1994), *With people in mind: Design and Management of Everyday Nature* av Rachel Kaplan, Stephen Kaplan och Robert L. Ryan (1998), *Contemporary landscapes of contemplation* av Rebecca Kirke (2005) samt *När brustna hjärtan läker – en introduktion till sorg och sorgbearbetning* av Anders Magnusson (2012).

Dokumentation

Stampens Kyrkogård och projektområdet besöktes vid flera tillfällen. Skisser utfördes och anteckningar samt fotografier togs för dokumentation och inventering av projektområdet samt dess omgivning. Den insamlade informationen användes sedan vid analys av platsen.

Fallstudier

För att finna inspiration om hur minnesplatser kan gestaltas valdes sex olika referensplatser ut för analys. Referensplatserna jämfördes därefter med litteratursammanställningen om hur minnesplatser kan gestaltas.

För att skapa en bred grund av referensplatser valdes minnesplatser ut som varierar i storlek, läge, gestaltning, användning och syfte. Fem av minnesplatserna är uppförda i Sverige och lokaliserade i Stockholm och en av minnesplatserna är uppförd i London, England. Samtliga referensplatser har besökts och analyserats med hjälp av bilder och litteratur.

Utvalda referensplatser:

- *Skogskyrkogården* - Stockholm
- *Restare minnesmonument* – Stockholm
- *Estoniamonumentet* – Stockholm
- *Margaretha Krook (skulptur)* - Stockholm
- *Fredad plats / Sanctuary (skulptur)* – Stockholm
- *The Diana, Princess of Wales Memorial Fountain* – London

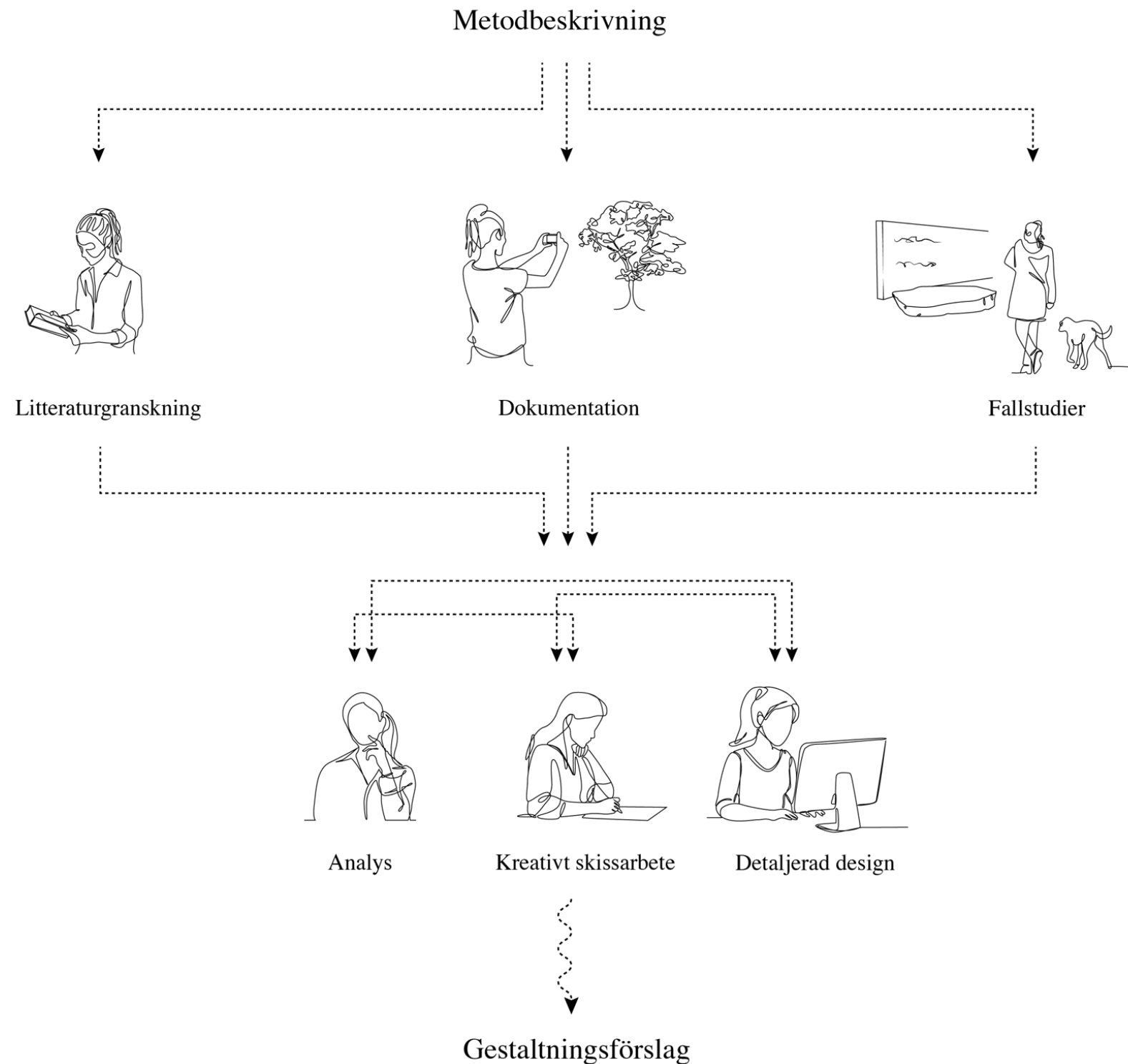
Analys - Stödfaktorer som analysinstrument

Litteraturgranskningen tydliggjorde att det finns ett antal specifika kvaliteter som kan, och bör, eftersträvas vid utformning av minnesplatser (Berglund 1994, Kaplan, Kaplan & Ryan 1998, Krinke 2005). Utifrån detta kunde totalt elva så kallade stödjande faktorer identifieras. Dessa har givit stöd åt analyserna av de sex referensplatserna som besöktes i projektet.

Alla referensplatserna uppvisade stor variation beträffande storlek, utformning, placering, användning och tilltänkta syfte - faktorer som bedömdes påverka deras potential att inneha kvaliteter relaterade till de stödjande faktorerna.

Därmed går det att argumentera för att, beroende på platsens kontext, de stödjande faktorerna kan vara mer eller mindre relevanta. I kontexten av detta arbetes syfte, dvs. att gestalta en minnesplats för människor som sörjer och minns sina bortgångna, gjordes en prioritering av de stödjande faktorerna, med avsikt att i analysen ge mer tyngd till de stödjande faktorer som anses särskilt centrala.

De stödjande faktorerna delades in i en av tre grupper, de med högst prioritet, de med medelhög prioritet och de med, i kontexten av detta projektarbete, en lägre prioritet. Som en planerad ny del av en redan etablerad kyrkogård med lång historik ansågs det av högsta vikt att minnesplatsen anpassas efter de förutsättningar som redan finns. Känslan av att kliva in i ett annat rum, tydligt avskilt från det angränsande landskapet, i detta fall en kraftigt trafikerad trafikled i Göteborg stad, ansågs också vara en viktig aspekt att prioritera. Likaså gavs hög prioritet till förekomsten av träd och vegetation, samt att tillverkade element på platsen består av

Figur 7: Flödesschema som visar metodprocessen för arbetet som ledde fram till det presenterade gestaltningförslaget.

traditionella material, eftersom dessa medför rekreativa värden (Kaplan, Kaplan & Ryan 1998, s. 73-74). De stödjande faktorerna ”värme och omsorg”, ”förändrad sinnesstämning”, ”rumslig avgränsning”, ”träd och vegetation” och användningen av traditionella materialval” gavs högst prioritet.

Andra önskvärda kvaliteter ansågs vara friheten i formspråk, för att alla besökare ska känna sig välkomna, möjligheten till ceremoniell aktivitet och möjligheten till kontemplation vid utplacerade sittplatser. Dessa faktorer gavs medelhög prioritet. Förekomst av fokuspunkt, utblick över omgivande landskap samt användandet av få material och växtarter är alla viktiga kvaliteter, men som i denna analys gavs lägst prioritet.

De elva stödfaktorerna och deras hierarkiska indelning presenteras i Figur 39 (sida 38).

Viktning av stödfaktorerna

Alla sex referensplatser besöktes och poängsattes, från noll till fem, med hänsyn till vardera stödjande faktor. De stödjande faktorerna viktades baserat på en subjektiv bedömning av deras relevans för den planerade minnesplatsen på Stampens kyrkogård i Göteborg. Med hjälp av detta viktade instrument så kan analyserna ge vägledning vid gestaltning av minnesplatsen, där inslag från referensplatserna kan användas som inspiration.

Gestaltningförslag

Vid framställning och bearbetning av illustrationer och tabeller i projektet har programmen Adobe Illustrator och Photoshop använts.

8. Dokumentation - Inventering och analys av Stampens kyrkogård

Denna del presenterar inventering och analys av Stampens kyrkogård i Göteborg som utfördes den 13 september 2025. Syftet med platsbesöket var att bilda en övergripande uppfattning om projektområdet och dess närliggande omgivning samt kyrkogården och dess kontext.

8.1 Områdesbeskrivning och kontext

Stampens kyrkogård, belägen i centrala Göteborg, består av en yta på 4,66 hektar som omges av trafikerade vägar, gång- och cykelvägar samt spårvagnsspår. Kyrkogårdens västliga sida angränsar till Stampgatan där bebyggelsen på motsatta sidan består av hyresfastigheter byggda under 1980-talet. Kyrkogårdens södra sida angränsar till Baldersplatsen och Elfrida Andrées gata, längs vilken det gamla Fattighuset och Mariakyrkan ligger. Dessa byggnader hjälper till att avskärma från den trafikerade Ullevigatan som ligger på motsatta sidan av Fattighusån. Till öster om kyrkogården löper Mölndalsån som även gränsar till Ävägens gång- och cykelstråk. Längs båda sidorna av ån växer grönska. Kyrkogårdens nordliga sida angränsar till Alströmergatan, där även Samskolan ligger (Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 1996, 37).

När Stampens kyrkogård byggdes år 1804 upprättades den på landsbygdsmark utanför staden (Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 1996, 37), men i takt med att Göteborg har vuxit har Stampens kyrkogård blivit belägen mitt i stadens centrum.

Figur 8: Stampens kyrkogårds läge i Göteborg. Projektområdet för den nya minnesplatsen är markerad med heldragen linje (Kartmaterial hämtat från Lantmäteriet).

8.2 1700-talets kyrkogårdsideal

Stampens kyrkogård gestaltades av stadsarkitekten Carl Wilhelm Carlberg år 1797. Carlberg influerades av 1700-talets rutnätsmönster som var dåtidens ideal för nya kyrkogårdar. Därav uppkom kyrkogårdens åtta symmetriska kvarter. De tre entréportalerna mot Stampgatan ritades ursprungligen av Carlberg som också namngav huvudentrén med den för Stampens kyrkogårds karaktäristiska text ”*Memento mori*”, som under senare år ändrades till den svenska inskriptionen ”*Tänk på döden*” (Figur 9) (Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 1996, 19).

Karaktärsidealet för kyrkogårdar som florerade i slutet av 1700-talet var att dessa skulle skapa karaktären av en inhägnad park och redan på Carlbergs ritningar går det att se de symmetriska trädalléerna som omger de åtta kvarteren. Under denna tid planterades träd för att höja estetiken på kyrkogården men också för att främja saniteten. När kyrkogården år 1804 invigdes kallades den först för Nya Begravningsplatsen. Efter invigningen utvidgades kyrkogården år 1831 med ytterligare åtta kvarter mot Mölndalsån, vilket medförde kyrkogårdens utbredning som bevarats till idag (Figur 10) (Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 1996, 23-24).

År 1840 anställde kyrkogårdsstyrelsen en så kallad inspektor som skulle ansvara för kyrkogårdens skötsel och se till så att inga betesdjur släpptes in på området för bete, vilket tidigare hade varit tillåtet. Under samma tid reparerades även den befintliga stängselmuren och entréportalerna mot Stampgatan. Stampens kyrkogård fick under denna tid utmärkelser för att vara i fint skick (Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 1996, 25). Med åren så uppstod det dessvärre problem med de äldre gravplatserna då stoffet

förmultnade mycket långsamt i den fuktiga jorden och kyrkogårdens gravplatser började bli fulla. År 1858 uppstod ett akut läge av utvidgning då kyrkogårdens kapacitet av gravplatser under de senare åren hade överskridits. Beslut togs då om att slå samman kyrkogården med Fattighuskyrkogården, men enligt kyrkogårdsstyrelsen började situationen för Stampens kyrkogård att bli ohållbar. År 1859 anmäldes kyrkogården för att vara förfallen och år 1860 startade anläggandet av en ny kyrkogård i Bagaregården, vilken senare fick namnet Östra kyrkogården (Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 1996, 25-26).

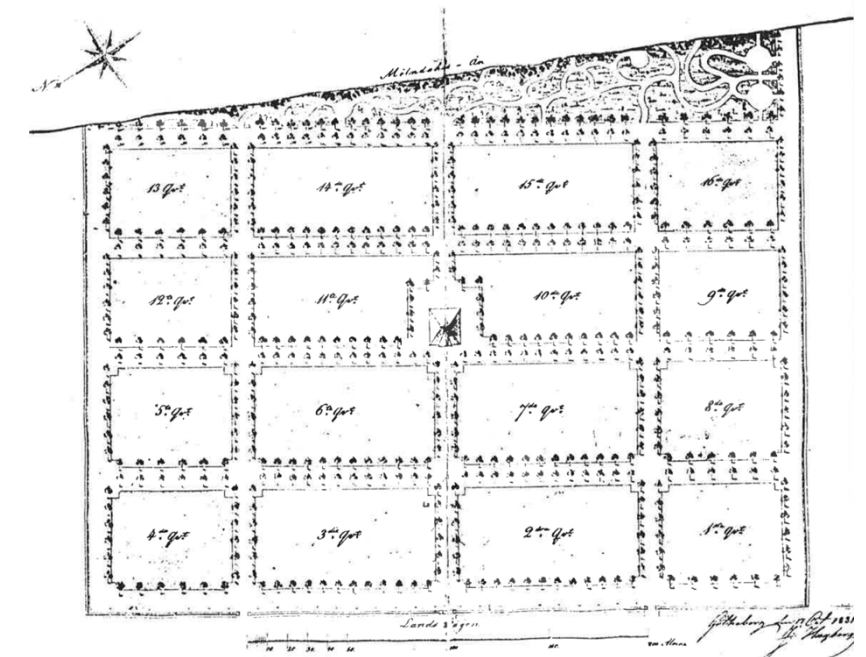
8.3 Stampens kyrkogårds utveckling under 1900-talet

Efter anläggandet av Östra kyrkogården genomfördes väldigt få skötselinsatser och reparationer på Stampens kyrkogård och under en period om ca 80 år så förblev intresset för kyrkogården väldigt låg. Inte förrän under 1940-talet uppstod diskussioner i Göteborgsposten om planer kring att upprusta kyrkogårdens murar samt kapell, som hade blivit mossgröna och var nära till att förfalla. Omkring fattighusdelen, idag Mariagården, hade människor börjat att samlas för umgänge och picknick. Det diskuterades då också om kyrkogårdens sydvästra del skulle utvecklas till en mindre park, planer som ej fullföljdes (Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 1996, 26-27).

År 1957 genomfördes ett omfattande dräneringsarbete och Stampens kyrkogård öppnades åter igen men denna gång som urnlund, vilket innebär att endast urnor får gravsättas och inte kistor. I samband med öppnandet uppstod diskussioner om planer

Figur 9: Huvudportalen mot Stampgatan gestaltad av Carlberg med inskriptionen ”Tänk på döden”.

Figur 10: Ritning av stadsarkitekt Hagberg år 1831 över Stampens kyrkogård efter utvidgningen mot Mölndalsån (Bildkälla: Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 1996).

för en ”anonym kyrkogård”, vilket syftade till det vi idag kallar för minneslund (Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 1996, 25).

Under 1970-talet fick Landskapsarkitekt Inga Adler Claesson uppdraget att gestalta en minneslund som skulle anläggas på fält 14 mot Mölndalsån. Ritningarna justerades något i efterhand av Kyrkogårdsstyrelsen som menade att platsen skulle ha ett mjukare formspråk. År 1979 fick konstnären Erik Höglund formge en skulptur som minnesmärke till minneslund, vilken senare år 1982 togs i bruk (Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 1996, 29).

8.4 Vegetationshistoria

I slutet av 1700-talet beundrades England för dess ledande roll inom trädgårdsgestaltning och blev senare även kyrkogårdsromantikens land. Kyrkogårdarna skulle prydas med avsiktligt planterade träd i rader och alléer. Tiden präglades även av de rådande hygienism-idéerna som innebar att kyrkogårdar började anläggas utanför städerna (Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 1996, 33). Stampens kyrkogård, precis som många andra svenska kyrkogårdar, pryddes med symmetriska trädalléer som ramade in begravningsplatsernas kvarter (Figur 11). Detta gav kyrkogården en parkliknande karaktär. Träden bestod främst av lindar och almar och längs murarna planterades hagtornshäckar, som med utvidgningen mot Mölndalsån förflyttades tillsammans med murarna. För att utnyttja överbliven mark anlades år 1829 en ny park mellan kyrkogården och Mölndalsån (överst i figur 10). Under 1860-talet påbörjades ett större projekt som berörde borttagning och gallring av träd på Stampens kyrkogård och plantering av nya träd på Östra kyrkogården. Under ett flertal år hade träden på Stampens

kyrkogård inte gallrats eller blivit beskurna och därav togs det beslut om att 250 träd, motsvarande hälften av alla träd på Stampens kyrkogård, skulle tas bort och resten beskäras. Sextiotvå av de träd som togs bort förflyttades och omplanterades på Östra kyrkogården (Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 1996, 34).

Figur 11: Den majestätiska lindallén som löper mellan huvudportalen och kapellet inne på kyrkogården.

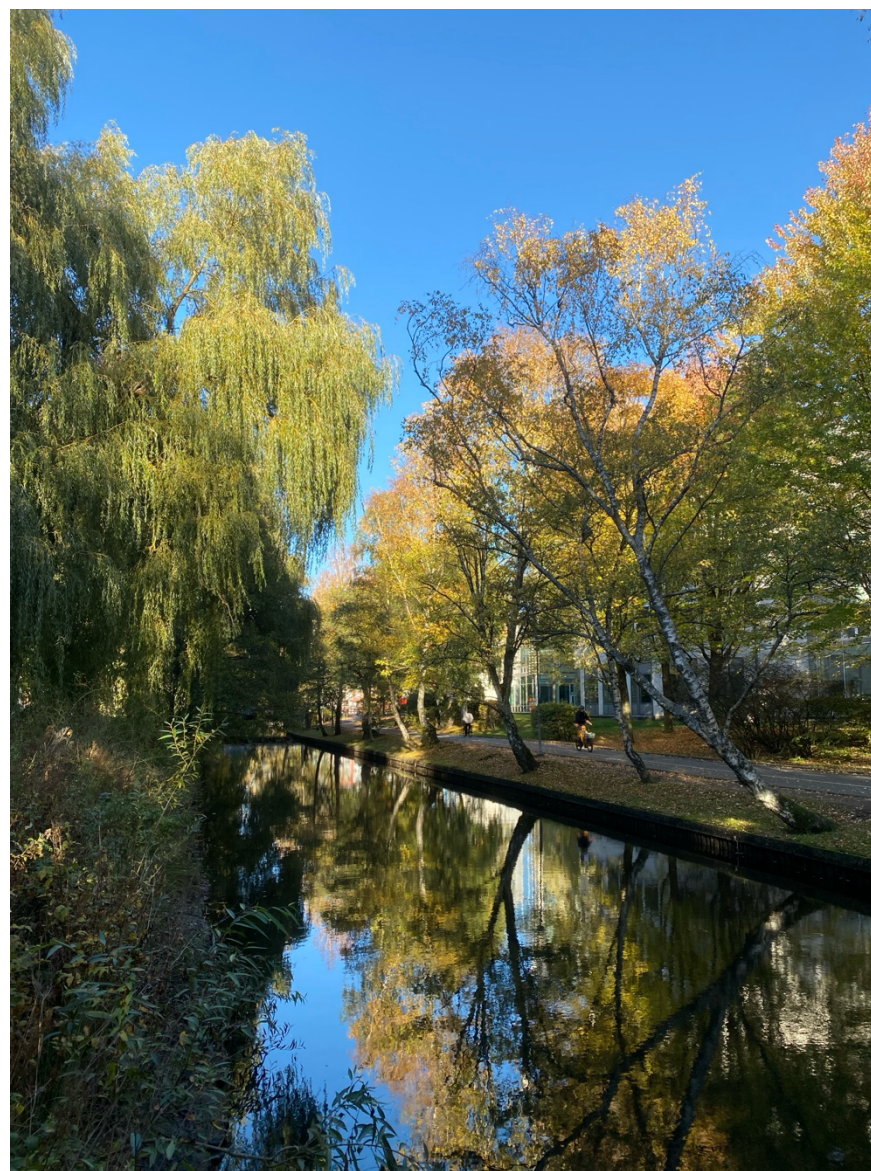
Figur 12: Spår efter den tidigare parkdel som anlades mot Mölndalsån kan fortfarande ses.

8.5 Vegetationens utveckling och karaktär idag

Vegetationens karaktärsdrag på Stampens kyrkogård har sedan 1800-talet dominerats av de kantande trädraderna och alléerna som omger gravkvarteren. Idag består alléerna främst av lind, men under 1800-talet utgjorde alm ungefär hälften av alla träd. De gamla alléerna längs gångstråken bidrar till kyrkogårdens lummiga karaktär, samtidigt som den skiftande vegetationen inom de olika kvarteren bidrar till en fascinerande variation och kontrast (Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 1996, 34, 43). De äldre gravkvarteren upplevs idag som mer öppna och avskalade med klassiska gravstenar, familjegravar och monument, medan de senare tillkomna gravkvarteren är prydda med solitärbuskar- och träd, ofta av exotiska arter, samt modernare och personliga gravplatser.

Det mesta är sig likt beträffande vegetationens struktur och artsammansättning, men några mindre förändringar är utförda under 1900-talet (Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 1996, 43). Enbart rester finns idag kvar av den park som anlades mot Mölndalsån under 1830-talet (Figur 12). På 1950-talet planterades på den tidigare parkmarken i stället lindar. Därav är lindarna ner mot ån betydligt yngre än de lindar som omger gravkvarteren. Kyrkogårdsområdet mot ån består idag av en gräsmatta med något vildvuxna träd som främst består av lind, björk, al och pil (Figur 13). Under 1960-talet började planteringar att förekomma inom gravkvarteren, vilket idag går att se vid de senare anlagda gravkvarteren, som exempelvis fält 14 (Figur 14) (Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 1996, 43). Häckar började planteras på var sida om gravstenarna. Under platsbesöket sågs varierande häckar bestående av liguster, ölandstok, buxbom, spirea och bok. Även

idegran och tuja planterades in i vissa kvarter. Under 1980-talet bidrog nya planteringar av prydnadsträd och buskar till att kyrkogårdens strama karaktär långsamt luckrades upp. Spaljéer och klättrväxter arrangerades på nya sätt och sattes upp vid vissa gravkvarter (Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 1996, 35).

Figur 13: Vy över Mölndalsån från kyrkogårdens sydvästliga del.

Längs muren mot Stampgatan och staketet mot Mariakyrkan har hagtornshäckarna ersatts med idegran- och rododendronbuskar (Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 1996, 43).

Figur 14: Fält 14 med varierande häckar på var sida om gravplatserna.

8.6 Analys av projektområde

Vid analys av projektområdet studerades olika landskapselement. Med inspiration från Kevin Lynchs metod (1960), där olika nyckelelement i städer identifieras och studeras, har denna analys anpassats och utgått ifrån sex identifierade landskapselement som ansågs vara av vikt för detta projekt. Analysen presenteras i figur 15 som visar en karta över Stampens kyrkogård och dess närliggande stadsväv.

Ljudbarriärer

Ljudbarriärer upplevdes främst komma söder ifrån, längs Ullevigatan.

Siktlinjer

Projektområdet upplevdes ha fem tydliga siktlinjer från olika riktningar. Siktlinjerna från kyrkogården upplevdes som starkast när man närmade sig området.

Gång/cykelstråk

Inom och omkring området finns ett flertal gång och cykelstråk.

Spårvagnsspår

Stampens kyrkogårds västliga och nordliga sida angränsar till spårvagnsspår.

Entréer

Stampenskyrkogård har fem uttalade entréer.

Noder

Inom området upplevdes Mariagården, Mariakyrkan, kapellet och minneslundens som betydelsefulla noder.

Figur 15: Landskapselements-analys över Stampenskyrkogård och närliggande stadsväv.

8.7 Platsens karaktär idag

Vid projektplatsen stod tidigare en förskolepaviljong som nyligen demonterats. Idag är platsen en outnyttjad yta som förbipasserande använder som genväg (Figur 16).

Omgivande byggnader består främst av kontorsbyggnader, lägenhetsbostäder samt Ullevi-arena (Figur 18, 19), vilka inger påtagliga kalla toner på platsen.

Idag saknar projektplatsen helt rumsskapande vegetation, bortsett från den vildvuxna vegetationen längs Mölndalsån (Figur 18) samt några pilträd som växer i en klunga (Figur 17). Marken består av en grusad yta, som har börjat att täckas av ogräs.

Norr om projektplatsen finns en parkeringsyta för besökare (Figur 16, 17).

Platsens urbana läge medför både förutsättningar och utmaningar. Den centrala placeringen underlättar för människor att besöka platsen, samtidigt som bullerstörningar och den aktiva omgivningen medför utmaningar i utformning av en ny minnesplats.

Figur 16.

Figur 17.

Figur 18.

Figur 19.

8.8 Platsanalys i sektion (a-a)

Sektion a-a visar platsens milda lutning mot Mölndals ån i västlig till östlig riktning. Längs ån illustreras den vildvuxna vegetationen. Projektplatsens västra sida angränsar till Baldersgatan, vilken leder till kyrkogården och parkeringsplatsen norr om platsen.

0 5 10 m
Skala 1:200 (A3)

8.9 Platsanalys i sektion (b-b)

Sektion b-b visar platsens öppna rumslighet och flacka topografi i sydlig till nordlig riktning samt hur platsen angränsar till intilliggande gata och parkeringsyta. I bakgrunden ses Stampens kyrkogårds historiska lindar.

0 5 10 m
Skala 1:200 (A3)

9. Litteraturgranskning

Denna del presenterar resultatet av litteraturgranskningen som ligger till grund för efterföljande identifiering och sammanställning av stödjande faktorer.

Det går inte att beskriva en normal sorgereaktion efter att vi förlorat någon. Vi reagerar alla olika och sorgprocessen kan variera över tid (Magnusson 2012, s. 2). Under sorgbearbetningen försöker vi acceptera och försonas med det som har hänt. När man förlorat någon upptas ens tankar och känslor av det som har hänt och det förbrukar mycket av vår energi. Vissa upplever en trötthet som inte går att sova bort samt att livslusten försvinner. Många upplever svårigheter med koncentration och minne vid vardagliga sysslor (Magnusson 2012, s. 3). Vid bearbetning av sorg, trauman och depressioner kan rekreativa miljöer ha en läkande inverkan hos människor. Naturliga miljöer verkar särskilt stödjande för vårt välbefinnande. Dessa rekreativa miljöer kan variera stort i storlek och utformning (Kaplan, Kaplan & Ryan 1998, 67).

Kaplan, Kaplan & Ryan (1998, s. 73-74) beskriver vägledande aspekter om hur rekreativa miljöer kan utformas. Den rekreativa miljön ska främja en stilla fascination, genom exempelvis porlande vatten, fågelsång eller tillåta begrundande av höstlövens vackra färger. Aktiviteter kan också framkalla stilla fascination, som exempelvis att promenera i en skog eller plantera blommor. Den rekreativa miljön ska även upplevas som en trygg fristad, vara inbjudande och fridfull för sinnet (Kaplan, Kaplan & Ryan 1998, s. 73-77). Iögonfallande och fascinerande inslag är betydelsefulla men ska helst inte ta över det visuella intrycket. Arkitektoniska element bör därför vara minimalistiska men innehålla

upplevelserika kvaliteter som lämnar tolkningsutrymme för betraktaren (Krinke 2005, s. 130, Berglund 1994 s. 75). Den rekreativa miljön bör avskärma besökaren från distraktioner, exempelvis genom etablerandet av mindre separerade rum som erbjuder avskildhet från den angränsande miljön. I utomhusmiljöer kan dessa rum utformas med en definierad markbeläggning och vegetation som bildar vertikal avgränsning (Kaplan, Kaplan & Ryan 1998, s. 73-77).

Användandet av naturliga markmaterial är en annan aspekt som är betydelsefull vid gestaltning av rekreativa miljöer. Naturliga material som sten, trä och äldre objekt kan främja den rekreativa effekten och öka besökarens välbefinnande (Kaplan, Kaplan & Ryan 1998, s. 73-77). Detta betonar även Berglund (1994, s. 70) som beskriver att besökare av rekreativa miljöer eftertraktar en naturlig gestaltning. Platsen ska inte upplevas för strikt och välplanerad utan inge en trygg och omsorgsfull känsla och som är lugn och avskild från omgivningens störningar och buller. Enbart ljud från naturen tillåts, som exempelvis porlande vatten, fågelsång och vind i trädskronor (Berglund 1994, s. 71-72).

För vissa kan det kännas ovant att bara sitta på en bänk och reflektera, utan att aktivera sig med annan syssla. Därför betonar Berglund att en centralpunkt som man kan vila blicken på är nödvändigt på anläggningen. Centralpunkten behöver utmärka sig i gestaltningen och ha en central placering samtidigt som den ska inte vara för tydlig utan lämna tolkningsutrymme för betraktaren (Berglund 1994, s. 71-72).

Känslan av trygghet och avskildhet ska främja besökaren att kunna visa sina innersta känslor. Platsens skala kan i detta

Figur 20: Utblick över Princess Diana's memorial fountain och Hyde park.

hänseende ha stor betydelse. Medan en öppen större yta kan upplevas som ödslig så kan en mindre yta, med tydlig rumsavgränsning och som är ombonad av vegetation, ofta upplevas som intim och trygg (Krinke 2005, s. 129-130). Indelning av platsen i mindre rum låter på så sätt besökaren att välja om den vill sitta i fred (Berglund 1994, s. 72-73).

Samtidigt behöver platsen tillföra vyer av det omgivande landskapet. Besökare föredrar minneslundar som är placerade med utsikt över naturliga landskap eller kyrkogårdar (Berglund 1994, s. 73-74). Sittplatser kan med fördel orienteras så att utsikten från dessa främjar en kontemplativ kontakt med den omgivande miljön (Krinke 2005, s. 131). Utsikten kan då symbolisera kontakten med livet utanför sorgens inhägnad (Berglund 1994, s. 74)

Gestaltningen av minneslundar behöver präglas av en känsla av frihet. Formspråket bör uttrycka en hoppfullhet för livet där naturen kan utforma grunden i gestaltningen. Känslan av frihet ska medföra ett välkomnande för alla religioner. Därför ska symboler, om sådana finns, lämna tolkningsutrymme för betraktaren (Berglund 1994, s. 75).

Vegetationen har en betydande roll för platsens karaktär. Många ser träd som en symbol för livet. Friväxande solitära träd, helst av äldre sort, skapar en lummig karaktär. Vid artval föredras lövträd av större sort som har längre livstid. Barrträd kan riskera att se mörka och dystra ut och mindre prydnadsträd kan inge trädgårdskaraktär. Hela trädets uppbyggnad bör tas i aktning när val av arter görs. Hur trädets form, stam och krona ser ut under vintertid när trädets avlövs är också av betydelse. Platsen behöver se värdig ut under årets alla årstider. Den behöver också upplevas som speciell och helig samt utmärkas från andra parker och trädgårdar (Berglund 1994, 77). Ett alltför stort och varierat val av arter kan verka störande och avleda besökarens koncentration. En välplanerad variation mellan strama och mjuka naturliga former kan skapa en intressant kontrast och fascination (Krinke 2005, 129). För att besökaren ska kunna separera sitt sinne från vardagslivet när hon träder in i det meditativa rummet krävs en

mycket noggrann utformning av övergångar, entréer och sekvenser. En promenadsträcka kan vara ett sätt att aktivera kroppen och förändra sinnesstämningen (Krinke 2005, 131).

Figur 21: The Serenity i Hyde Park symboliserar hopp, kontakt med naturen och regeneration.

Figur 22: Markbeläggningen har smyckats med graveringar tillägnade sponsorer av Hyde park center.

10. Sammanställning av stödjande faktorer vid gestaltning av minnesplatser

Av litteraturgranskningen fann jag att minnesplatsers främsta funktion är att vara stödjande miljöer för människor som sörjer och minns sina bortgångna. Följande aspekter, i detta arbete kallade stödjande faktorer, har beskrivits ha stor betydelse för besökares upplevelse av minnesplatser:

Värme och omsorg

Minnesplatser behöver utformas med värme och känsla. Den får inte upplevas för välplanerad men inte heller för obearbetad. Gestaltningens detaljer ska utformas med omsorg och anpassas efter platsens förutsättningar.

Fokuspunkt

Det är nödvändigt att minnesplatsen innehåller en fokuspunkt som besökaren kan vila blicken på. Fokuspunkten bör vara utmärkande i gestaltningen samt ha en central placering. Den ska dock inte vara för tydlig utan lämna tolkningsutrymme för betraktaren.

Frihet i formspråk och symboler

Formspråket på minnesplatser ska uttrycka känslan av frihet och medföra ett välkomnande för alla religioner och därav ska symboler lämna tolkningsutrymme för betraktaren.

Ceremoniell aktivitet

Minnesplatsen behöver utformas så att den sörjande upplever möjlighet att kunna utföra handlingar som syftar till att hedra,

minnas och sörja den bortgångna. Att kunna välja ut en särskild plats för ljus, blommor och andra personliga ornament är en viktig aspekt för många anhöriga. Vissa upplever det betydelsefullt att kunna prata eller sjunga för den bortgångne medan andra hellre önskar tystnad och stillhet för reflektion.

Promenaden

En promenadsträcka kan hjälpa besökaren att stilla sin sinnesstämning innan hon når fram till minnesplatsen. Genom att öka avståndet mellan entrén och minnesplatsen kan en sträcka åstadkommas som inte blir för kort.

Avskildhet

Besökaren behöver uppleva trygghet vid minnesplatsen för att kunna bearbeta sina känslor och sorg. Mindre ytor med tydlig rumsavgränsning upplevs ofta som mer intima och trygga samt främjar avskildhet från den omgivande miljön. Dessa rum kan utformas med definierad markbeläggning och vegetation som bildar vertikala avgränsningar och eventuella tak.

Utsikt

Minnesplatsen bör gestaltas så att besökaren har möjlighet att blicka ut över ett naturligt landskap eller en kyrkogård. Utsikten ska upplevas som fridfull och främja kontemplation.

Sittplatser

Sittplatser bör orienteras så att utsikten från dessa främjar en kontemplativ kontakt med den omgivande miljön. De bör också placeras i avskilda lägen där besökaren kan känna sig ostörd.

Träd och vegetation

Vid minnesplatser föredras lövträd av större sort som har längre livstid. Hela trädets uppbyggnad bör tas i aktning när val av träd görs. Hur trädets form, stam och krona ser ut under vintertid när trädet avlövs har stor betydelse. Platsen behöver se värdig ut under årets alla årstider. Vintergröna växter kan tillföra kvalitéer under vintern.

Få material och växtarter

Få material och växter skapar ett fridfullt intryck på minnesplatsen. Motsatsen kan distrahera besökarens uppmärksamhet. Det är betydelsefullt att det finns en struktur och hierarki i materialval samt växtarter.

Naturliga material

Naturliga material som sten, trä och äldre objekt kan främja den rekreativa effekten på minnesplatsen och öka besökarens välbefinnande.

11. Analys av referensplatser

De sex referensplatsernas gestaltning har undersökts utifrån de elva stödjande faktorerna. De elva stödjande faktorerna har formulerats om till frågeställningar som i sin tur har studerats vid vardera referensplats.

Frågeställningar:

- *Upplevs gestaltningen vara anpassad efter platsens förutsättningar? (Värme och omsorg)*
 - *Innehåller gestaltningen någon fokuspunkt? (Fokuspunkt)*
 - *Lämnar gestaltningens symboler ett tolkningsutrymme för betraktaren? (Frihet i formspråk och symboler)*
 - *Understödjer gestaltningen ceremoniella aktiviteter? (Ceremoniell aktivitet)*
 - *Bidrar gestaltningen till en förändrad sinnesstämning? (Promenaden)*
 - *Har gestaltningen en rumslig avgränsning mot omgivningen? (Avskildhet)*
 - *Finns det utblick över omgivande landskap? (Utsikt)*
 - *Finns det sittplatser? (Sittplatser)*
- *Finns träd och vegetation på platsen eller i nära anslutning? (Träd och vegetation)*
 - *Består gestaltningen av få material och växter? (Få material och växtarter)*
 - *Består gestaltningen av traditionella materialval? (Traditionella material)*

11.1 Skogskyrkogården:

Plats: Gamla Enskede, Stockholm

Uppförd: Invid år 1920

Gestaltad av: Gunnar Asplund och Sigurd Lewerentz.

Studerad genom platsbesök den 8 november 2025 och litteratur.

Skogskyrkogården har utformats med naturen i centrum. Området består av drygt 100 hektar mark som innehåller en variation av miljöer (Unesco 2022), med utbredda grässlätter, tallskogar samt en kulle med almar som några exempel. Den så kallade *Almhöjden* är gestaltad på områdets högsta punkt och omges av böljande grässlätter. På *Almhöjdens* nordliga sida leder en trappa upp till höjden, vars trappsteg blir lägre desto närmare höjden vi kommer (Unesco 2022).

Upplevs gestaltningen vara anpassad efter platsens förutsättningar?

Platsens upplevs välplanerad och detaljrik samtidigt som den uppfattas som naturlig i området. Den nu hundraåriga skogen och de väl interagerade byggnaderna inger en känsla av att området alltid funnits på platsen.

Innehåller gestaltningen någon fokuspunkt?

Området innehåller en variation av fokuspunkter. Två exempel är *Trons kapell* och *Granitkorset* som syns väl från Almhöjden.

Lämnar gestaltningens symboler ett tolkningsutrymme för betraktaren?

Det finns inslag av objekt på platsen som har en tydlig kristen symbolik. Överlag upplevs platsens formspråk, med den

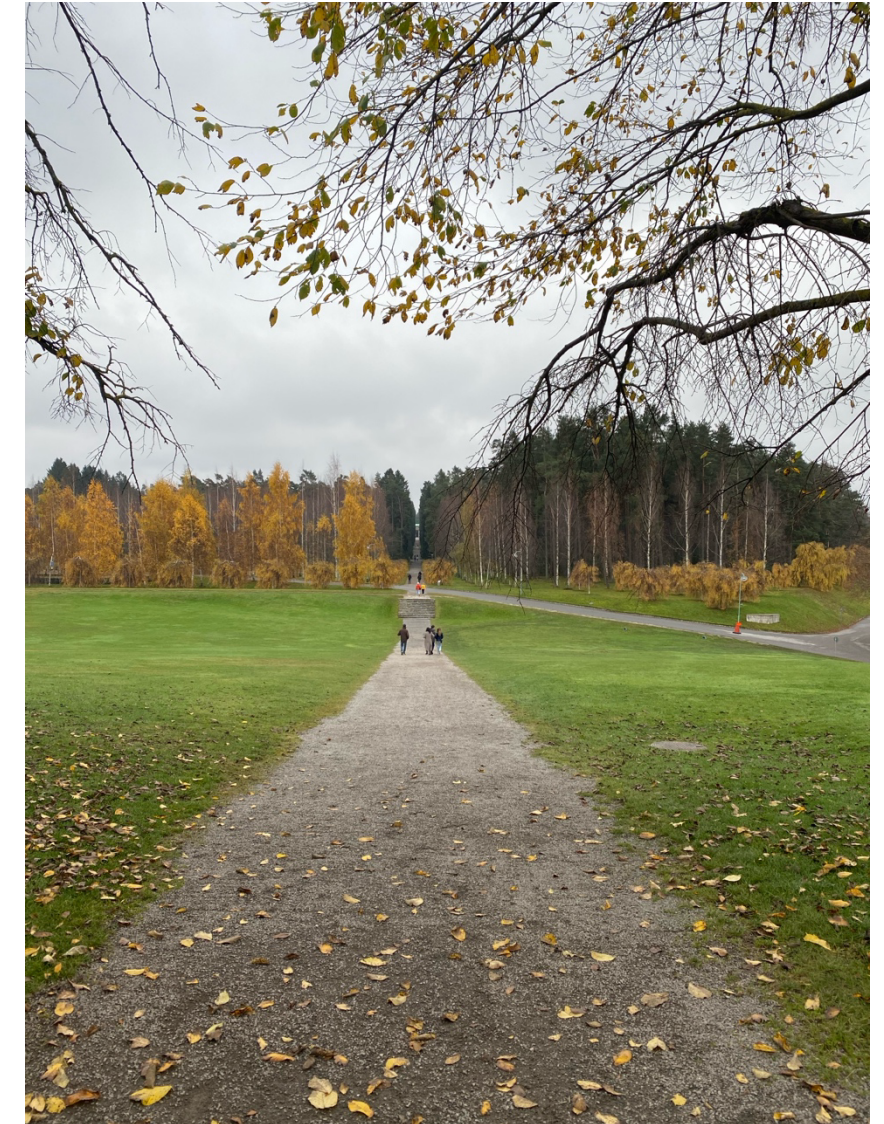

Figur 23: Vy mot Almhöjden.

omgivande naturen, som välkomnande och lämnar tolkningsutrymme för betraktaren.

Understödjer gestaltningen ceremoniella aktiviteter?

Området upplevs tillåtande för olika ceremoniella aktiviteter. Designade utsmykningsplatser finns utplacerade vid flertal ställen. Spontana utsmykningsplatser, som besökare själva skapat, sågs även under platsbesöket. Området medför en

Figur 24: Vy mot Sju brunnars stig från Almhöjden.

kroppslig och själslig upplevelse när man vandrar i den stilla naturen som leder upp mot Almhöjden, vilken kan symbolisera en närmare kontakt med himlen och det gudomliga.

Bidrar gestaltningen till en förändrad sinnesstämning?

Variationen i vegetationens karaktär samt de kilometerlånga gångarna som löper genom området påverkar och lugnar sinnen. Två exempel som upplevdes särskilt påtagliga var promenaden

upp till *Almhöjden* samt gången längs *Sju brunnars stig*. Promenaden upp mot *Almhöjden* väcker en känsla av att vandra mot himlen. På höjden stillas sinnesstämningen och kroppen slappar av. Promenaden längs *Sju brunnars stig* upplevs den skiftande vegetationen som påtaglig för sinnet. Gången angränsar först till en ljus allé av björkar som övergår till tallskog och därefter till en mörkare granskog.

Har gestaltningen en rumslig avgränsning mot omgivningen?

Området omgärdas av en robust stenmur som varierar i höjd (Figur 26). Muren avskärmar från buller och intryck från *Nynäsvägen* som löper längs områdets västra sida. Inom området nyttjas skiftande vegetation och topografi som skapar halvöppna och omslutande rum.

Finns det utblick över omgivande landskap?

Områdets gestaltning bidrar till flertal siktlinjer och vyer över kyrkogården. Från *Almhöjden* finns det god utblick i samtliga riktningar. De böljande grässlänterna och *Trons kapell* syns på närmare håll och på längre avstånd kan *Uppståndelsekapellet* urskiljas genom siktlinjen som skapas genom gången *Sju brunnars stig*.

Finns det sittplatser?

Området innehåller många sittplatser och objekt som tillåter att man slår sig ner. Sittplatserna upplevs vara utplacerade med god utblick över omgivande landskap.

Finns träd och vegetation på platsen eller i nära anslutning?

Området har gestaltats med naturen i centrum. Kyrkogården består främst av tallskog som innehåller inslag av gran och andra

barrträd. Även björk, lind och alm förekommer centrerat vid *Trons kapell* och *Kapellslingan*.

Består gestaltningen av få material och växter?

Området innehåller en variation av växter och material som bidrar med skiftande intryck. Eftersom kyrkogården sträcker sig över större arealer inger variationen ett stilla och sammanhållet helhetsintryck.

Figur 25: Gång av natursten vid *Heliga korsets kapell*.

Består gestaltningen av traditionella materialval?

Byggnaderna i området består främst av sten. Även minnesplatserna, trapporna och vissa av gångarna är gestaltade i granit (Figur 25). Många sittplatser består av bänkar i stål och trä. För tillgängligheten inom området utmärks vägarna då de består av betong.

Figur 26: Stenmur som omger *Skogskyrkogården*

11.2 Restare minnesmonument:

Plats: Norra Djurgården, Stockholm

Uppförd: Invid år 2013

Gestaltad av: Monika Larsen Dennis

Studerad genom platsbesök den 8 november 2025 och litteratur.

Minnesmonumentet *Restare* uppfördes på uppdrag av regeringen med syfte att hedra personer som tjänstgjort i internationella fredsinsatser (Kungliga Djurgårdens Intressenter 2019). Minnesplatsen används av anhöriga vid privata minnesstunder samt vid offentliga högtider. Namnet *Restare* kommer från latinets "restare" som betyder "att stanna, vila, finnas kvar" (De Kungliga Slotten 2022). Monumentet är uppfört vid Sjöhistoriska museet på Djurgården, Stockholm. Monumentet består av en plattform i terazzo med intarsia av stål. En trappa samt en ramp leder upp till monumentet. På plattformen finns en centrerad vit skulptur som föreställer en knopp samt tre bänkar i ljus marmor. På bänkarnas ovansida finns inskriptioner med budskap (De Kungliga Slotten 2022).

Upplevs gestaltningen vara anpassad efter platsens förutsättningar?

Monumentets ljusa plattform och bänkar i vit marmor skapar en framträdande karaktär på platsen i förhållande till omgivningen. Monumentet är väl synlig från samtliga riktningar men dess placering upplevs inte stärkas av omgivningen.

Innehåller gestaltningen någon fokuspunkt?

Monumentets skulptur som finns centrerad på plattformen bildar en fokuspunkt för besökaren. På platsen drogs blicken även mot

vattnet i bakgrunden som också upplevdes som en fokuspunkt att vila blicken mot. Enligt konstnären ska skulpturen föreställa en knopp, dock kunde jag inte låta bli att tänka på formen av en kotte, vilket upplevdes som något förvirrande.

Lämnar gestaltningens symboler ett tolkningsutrymme för betraktaren?

Skulpturen, som föreställer en knopp, har ett abstrakt formspråk och lämnar därmed tolkningsutrymme för betraktaren. Även inskriptionerna på bänkarna lämnar tolkningsfrihet för besökaren.

Understödjer gestaltningen ceremoniella aktiviteter?

Gestaltningen innehåller inga element som stödjer ceremoniella aktiviteter. Den öppna utformningen kan inte en upplevd utsatthet på platsen och därmed försvåras besökarens möjlighet till kontemplation samt sinnesro.

Bidrar gestaltningen till en förändrad sinnesstämning?

Plattformens upphöjning och ljusa nyans bidrar till en känsla av att stiga in i ett annat rum, vilket medför en förändrad sinnesstämning. Inskriptionens budskap och monumentets vita nyanser framkallar en upplevd stillhet men även en påtaglig allvarsamhet.

Har gestaltningen en rumslig avgränsning mot omgivningen?

Monumentet saknar helt avgränsning mot omgivningen. Avsaknaden av avskärmning skulle kunna leda till att besökare upplever sig exponerade när de befinner sig på minnesplatsen.

Finns det utblick över omgivande landskap?

Den öppna och flacka omgivningen skapar god utblick över omgivande landskap från monumentet. Utsikten över Djurgårdsbrunnsviken skapar en rofylldhet över platsen. Norr om monumentet finns en bilväg samt parkering, vilket kan medföra störande intryck på platsen.

Figur 27: Monumentet *Restare* med utblick mot Djurgårdsbrunnsviken.

Finns det sittplatser?

Monumentet består av tre sittbänkar i marmor som är riktade mot den centrerade skulpturen på plattformen.

Finns träd och vegetation på platsen eller i nära anslutning?

Monumentet innehåller ingen vegetation i sin gestaltning men är placerad på en gräsyta med flera angränsande träd. Vegetationen upplevs dock inte bidra till någon samlad effekt som stödjer monumentet placering.

Består gestaltningen av få material och växter?

Monumentet består av få material. Plattformens ljusa ton i terazzo samt bänkar och skulptur i vit marmor skapar ett fridfullt helhetsintryck på platsen.

Består gestaltningen av traditionella materialval?

Monumentet består av traditionella materialval som marmor, sten och stål. Dock upplevs minnesmärket som artificiell då den utmärks så mycket på platsen.

Figur 28: Monumentet från avstånd.

Figur 29: Marmorbänk med gravering "Jag delar inte dina åsikter med är beredd att dö för din rätt att framföra dem".

11.3 Estoniamonumentet:

Plats: Djurgården, Stockholm

Uppförd: Invid år 1997

Gestaltad av: Mirosław Balka

Studerad genom platsbesök den 8 november 2025 och litteratur.

Minnesplatsen är utformad som en triangel med tre väggar i ljus granit. Ingången som är riktad åt den sydliga kortsidan skapar en siktlinje mot Djurgårdsbrunnsviken. På den motsatta sidan leder en trappa upp till Galärvarvskyrkogården. På väggarna inuti monumentet finns namnen på de 815 personer som omkom när Estonia förläste år 1994. I mitten av monumentet finns ett vådräd, en lönn, som omges av en järnring där förlisningsplatsens koordinater är graverade (Kungliga Djurgårdens Intressenter 2019). Minnesplatsen används främst som ceremoniplats vid årsdagar men har dagligen många besökare. Monumentet upplevs av många besökare som en värdig minnesplats som hedrar offren och skänker eftertanke kring katastrofen (SVT 2024).

Upplevs gestaltningen vara anpassad efter platsens förutsättningar?

Monumentet kan upplevas som något dold och svår att hitta på grund av dess placering. De höga granitväggarna skapar en kontrast i den mjuka naturen som minnesplatsen omges av. Platsens höjdskillnad mellan kyrkogården och parken utnyttjas genom en trappa som leder upp till kyrkogården vilken skapar en ytterligare dimension i gestaltningen.

Innehåller gestaltningen någon fokuspunkt?

Vådrädet som står centrerat inuti triangeln bildar en

fokuspunkt. Även de inristade namnen på väggarna uppfattas som centrala punkter i blickfånget. Vissa av namnen har fyllts i av besökare vilket gör att dessa utmärks något mer.

Lämnar gestaltningens symboler ett tolkningsutrymme för betraktaren?

Väggarnas namngraveringar samt järnringen med förlisningsplatsens koordinater ger besökaren ett direkt budskap som utesluter utrymme för tolkningar. Platsens utformning, det intima rummet mellan de tre granitväggarna och trappan som leder upp mot ljuset, skapar en kroppslig symbolik – att livet går vidare. Genom att lämna platsen via trappan kan känslan av att gå mot en ljusare framtid infinna sig.

Understödjer gestaltningen ceremoniella aktiviteter?

Den avskilda minnesplatsen är i viss mån tillåtande för ceremoniella aktiviteter. Längs väggarna samt vid vådrädet sågs ljus och blommor som besökare har placerat ut. Eftersom rummet som bildas mellan väggarna är aningen mindre i storlek kan det upplevas som om man inkräktar på platsen om en annan besökare redan skulle befinna sig där.

Bidrar gestaltningen till en förändrad sinnesstämning?

De robusta granitväggarna som skiljer platsen från omgivningen bidrar till att man upplever en förändrad sinnesstämning när man träder in i minnesplatsen. Trappan som leder upp till Galärvarvskyrkogården skapar en öppning i utformningen och en naturlig passage genom minnesplatsen. När man lämnar platsen via trappan upplevs det som om man lämnar den något mörka platsen och går upp mot ljuset som himlen bildar.

Har gestaltningen en rumslig avgränsning mot omgivningen?

De kraftiga granitväggarna bildar en tydlig avgränsning mot omgivningen.

Figur 30: Estoniamonumentet.

Finns det utblick över omgivande landskap?

Minnesplatsens öppning i sydlig riktning skapar en utblick över den angränsande parken och Djurgårdsbrunnsviken.

Finns det sittplatser?

Minnesplatsen innehåller inga sittplatser. Trappan skulle kunna fungera som sittplats men man skulle troligtvis upplevas vara i vägen för förbipasserande.

Finns träd och vegetation på platsen eller i nära anslutning?

Ett vådräd, av arten lönn, finns i mitten av minnesplatsen.

Monumentet omges även av flertal träd.

Består gestaltningen av få material och växter?

Gestaltningen är avskalad och innehåller enstaka material och växter.

Består gestaltningen av traditionella materialval?

Minnesplatsen består av det traditionella materialet granit samt en lönn.

Figur 31: Väggarnas namngraveringar av personerna som omkom.

Figur 32: Trappan som leder upp till Galärvarvskyrkogården.

11.4 Margaretha Krook (Skulptur)

Plats: Dramaten Nybroplan, Stockholm

Uppförd: Invid år 2002

Gestaltad av: Heinrich Muellner, Tilda Lovell & Hanna Beling

Studerad genom platsbesök den 8 november 2025 och litteratur.

Under ett samarbete mellan Dramaten och Konsthögskolan tillkom skulpturen som föreställer den folkkära skådespelerskan Margaretha Krook (Dramaten u.å.). Skulpturen har naturlig storlek och är placerad vid Dramatens västra hörn, direkt på gatan, utan avgränsningar. Genom värmeslingor håller skulpturen 37 grader året om och besökare kontrollerar dagligen att värmen strålar ut. Många besökare upplever att statyn lockar till interaktion och bidrar som symbol för svensk teaterhistoria (Dramaten u.å.).

Upplevs gestaltningen vara anpassad efter platsens förutsättningar?

Skulpturen upplevs vara gestaltad med värme och känsla. Dess detaljer har utformats med omsorg. Passande nog är skulpturen placerad där Margaretha Krook ofta stod och rökte innan teaterföreställningen skulle börja.

Innehåller gestaltningen någon fokuspunkt?

I detta fall blir själva skulpturen en fokuspunkt för besökare. Den upplevs visuellt och genom beröring.

Lämnar gestaltningens symboler ett tolkningsutrymme för betraktaren?

Den taktila upplevelsen av värmen som strålar från skulpturen

lämnar ett tolkningsutrymme för betraktaren. I övrigt upplevs skulpturens symbolik som tydlig för besökare – att skulpturen är till minne av Margaretha Krook.

Understödjer gestaltningen ceremoniella aktiviteter?

Skulpturen tillåter besökare att minnas Margaretha Krook. Värmen lockar besökare att interagera med skulpturen genom beröring.

Bidrar gestaltningen till en förändrad sinnesstämning?

Skulpturen kan bidra till en förändrad sinnesstämning då den inger en trygg och värmande känsla.

Har gestaltningen en rumslig avgränsning mot omgivningen?

Skulpturen saknar avgränsning mot omgivningen, vilket medför en god tillgänglighet till skulpturen.

Finns det utblick över omgivande landskap?

Skulpturen är placerad med utblick över Hamngatan och Nybroplan.

Finns det sittplatser?

Sittplatser saknas på platsen.

Finns träd och vegetation på platsen eller i nära anslutning?

Träd och vegetation saknas på platsen.

Består gestaltningen av få material och växter?

Ja.

Består gestaltningen av traditionella materialval?

Skulpturen består av brons, vars yta i metallglans har förändrats i takt med tiden och människors beröring.

Figur 33: Margaretha Krooks skulptur utanför Dramaten i Stockholm.

11.5 Fredad Plats / Sanctuary (Skulptur)

Plats: Sergels torg, Stockholm

Uppförd: Invid år 2025

Gestaltad av: Ann-Sofi Sidén & Mats Fahlander

Studerad genom platsbesök den 8 november 2025 och litteratur.

Den 7 april 2017 inträffade ett terroråd på Drottninggatan i Stockholm där fem personer miste sina liv. Minnesmärket Fredad Plats / Sanctuary skapades för att hedra de drabbade och anhöriga. Skulpturen har även skapats för att uttrycka det gemensamma minnet av händelsen och reaktionerna som uppstod efteråt, när tiotusentals personer samlades på Sergels torg för att hedra offren, manifestera kärlek samt stå upp för den fria staden. Skulpturen föreställer ett gyllene täcke som hänger över ett räcke längs Stadsteaterns fasad. Det bronsfärgade täcket symboliserar värmefiltar som används för att värma människor som hamnat i chocktillstånd. Skulpturen innehåller värmeslingor som reglerar skulpturens temperatur till 20 grader året om. Sömmarna i täcket innehåller textfragment från olika litterära verk som handlar om vad det innebär att vara människa (Stockholms stad 2025). Skulpturen formar en sittplats.

Upplevs gestaltningen vara anpassad efter platsens förutsättningar?

Skulpturens utformning är specifikt anpassad för själva räcket som den är placerad på. På längre avstånd drar skulpturen blicken till sig, men den upplevs varken stärka, eller stärkas av, platsen där den är placerad. Skulpturen upplevs mer som ett modernt konstverk än ett minnesmärke. Från längre avstånd kan den

upplevas som något abstrakt men på närmare avstånd synliggörs täckets noggranna struktur samt sömmarnas detaljerade text.

Innehåller gestaltningen någon fokuspunkt?

I detta fall bildar själva skulpturen en fokuspunkt på Sergels torg.

Lämnar gestaltningens symboler ett tolkningsutrymme för betraktaren?

Besökare verkar ha olika uppfattningar av skulpturen och dess symbolik. Vissa besökare tolkar skulpturen som ett symboliskt minne för gemenskapen som demonstrerades efter terrorådet medan andra i stället anser att verket är ett misslyckande och symboliserar förlusten av en plats. Enligt konstnärerna är minnesmärkets syfte att påminna om att torget har förändrats efter terrorådet och önskar att de inristade texterna ska skänka tröst (Svenska dagbladet 2025, Konstguiden 2025).

Understödjer gestaltningen ceremoniella aktiviteter?

Minnesmärkets placering på Sergels torg upplevs inte understödja ceremoniella aktiviteter då rörelse- och aktivitetsnivån på platsen är för hög.

Bidrar gestaltningen till en förändrad sinnesstämning?

Minnesmärkets syfte och värme bidrar till en förändrad sinnesstämning, dock försvårar den aktiva omgivningen för besökaren att uppleva djupare känslor.

Har gestaltningen en rumslig avgränsning mot omgivningen?

Minnesmärket saknar avgränsning mot omgivningen.

Finns det utblick över omgivande landskap?

Skulpturen är placerad med utblick över Sergels torg.

Figur 34: Fredad plats/Sanctuary på Sergels torg i Stockholm.

Finns det sittplatser?

Skulpturens utformning skapar en sittplats som rymmer två personer.

Finns träd och vegetation på platsen eller i nära anslutning?

Träd och vegetation saknas på platsen.

Består gestaltningen av få material och växter?

Ja.

Består gestaltningen av traditionella materialval?

Skulpturen består av brons, vars yta i metallglans kommer att förändras i takt med tiden och människors beröring.

Figur 35: I de detaljerade sömmarna syns textfragmenten.

11.6 The Diana, Princess of Wales Memorial Fountain

Plats: Hyde Park, London

Uppförd: Invid år 2004

Gestaltad av: Kathryn Gustafson och Neil Porter

Studerad genom platsbesök den 7 december 2025 och litteratur.

The Diana, Princess of Wales Memorial Fountain har årligen miljontals besökare. Konceptet "Reaching out – letting in" (nä ut – släppa in), speglar Dianas egenskaper som hon var mest älskad för; hennes förmåga att nå ut och hjälpa människor samt hennes inkluderande och tillgängliga personlighet (The Royal Parks u.å.). Fontänens skulpterade form är integrerad i den naturliga sluttningen i Hyde Park och är gestaltad för att utstråla energi och bjuda in besökare. Fontänen lockar besökare att interagera med vattnet som rinner genom varierande spår och kanaler i kombination med luftstrålar, vilka skapar olika effekter. Vattnet pumpas upp till fontänens högsta punkt som därefter delas upp i två strömmar som rinner ner till fontänens nedre del där en stilla bassäng bildas. Fontänen består av granit från Cornwall och innehåller tre broar (Gustafson Porter + Bowman 2004).

Upplevs gestaltningen vara anpassad efter platsens förutsättningar?

Eftersom fontänen är uppbyggd utifrån parkens naturliga sluttning upplevs den som integrerad i landskapet. Fontänens mjuka och böljande utformning samspelar med grässlänternas topografi. Det levande vattnet som strömmar genom fontänen inger en naturlig känsla på platsen trots fontänens ordnade form.

Innehåller gestaltningen någon fokuspunkt?

Minnesplatsen innehåller ingen direkt fokuspunkt. På platsen drogs blicken mot fontänen och vattnet som strömmar i varierande rörelser och fart.

Lämnar gestaltningens symboler ett tolkningsutrymme för betraktaren?

Vattnets rörelse genom fontänen symboliserar Dianas liv (Gustafson Porter + Bowman 2004). Den medvetna symboliken upplevs ändå lämna tolkningsutrymme för besökaren på platsen.

Understödjer gestaltningen ceremoniella aktiviteter?

Fontänens utformning är tillåtande för ceremoniella aktiviteter på ett flertal sätt. Fontänens översida tillåter besökare att slå sig ner. Under varmare dagar får besökare gärna doppa fötterna och barn tillåts leka i vattnet. Känslan och ljudet av det porlande vattnet inger en lugnande och betryggande känsla på platsen.

Figur 36: Princess Diana's Memorial Fountain i Hyde Park, London.

Bidrar gestaltningen till en förändrad sinnesstämning?

Platsen omges av ett staket som markerar och förstärker entrén till ett annat rum. Gången som löper runt fontänen tillåter besökare att vandra runt den, vilket kan bidra till en förändrad sinnesstämning. Platsens avskalade karaktär skiljer sig från omgivningens lummiga miljö, vilket tillför en allvarsamhet över minnesplatsen.

Har gestaltningen en rumslig avgränsning mot omgivningen?

Minnesplatsen omges av ett staket med enbart en entré som därför markerar en tydlig fysisk avgränsning. Samtidigt ger staketets utformning en god utsikt över omgivningen. Därmed bidrog staketet till att ge en känsla av trygghet men utan att isolera platsen och visuellt avskärma de som besöker den.

Finns det utblick över omgivande landskap?

Från minnesplatsen finns det god utblick över omgivande landskap. På platsen upplevdes det naturligt att blicka ut över sjön, the Serpentine. Öster om minnesplatsen finns ett café som verkar vara ett populärt utflyktsmål för många parkbesökare. Att beskåda människorna på längre avstånd kan inge känsla av samhörighet. På minnesplatsens västliga sida växer vintergröna träd och buskar, vilka skymmer en parkeringsplats.

Finns det sittplatser?

Fontänens översida bildar sittplatser på flertal ställen. Även bänkar finns utplacerade runt fontänen. Sittplatserna runt fontänen tillåter besökare att interagera och doppa fötterna i vattnet.

Finns träd och vegetation på platsen eller i nära anslutning?

Minnesplatsen innehåller flera träd och omges av en lummig parkmiljö.

Består gestaltningen av få material och växter?

Minnesplatsens utformning upplevs som minimalistisk då den enbart består av granitblock samt några utplacerade träd.

Figur 37: Vatteneffekt längs fontänen.

Består gestaltningen av traditionella materialval?

Fontänen består av specialskulpterade granitblock från Cornwall. Gången som löper runt fontänen består av betong, vilket medför ett något hårt och konstlat intryck på platsen.

Figur 38: Granitens utformning förstärker vattnets flöde.

12. Viktning av de stödjande faktorerna

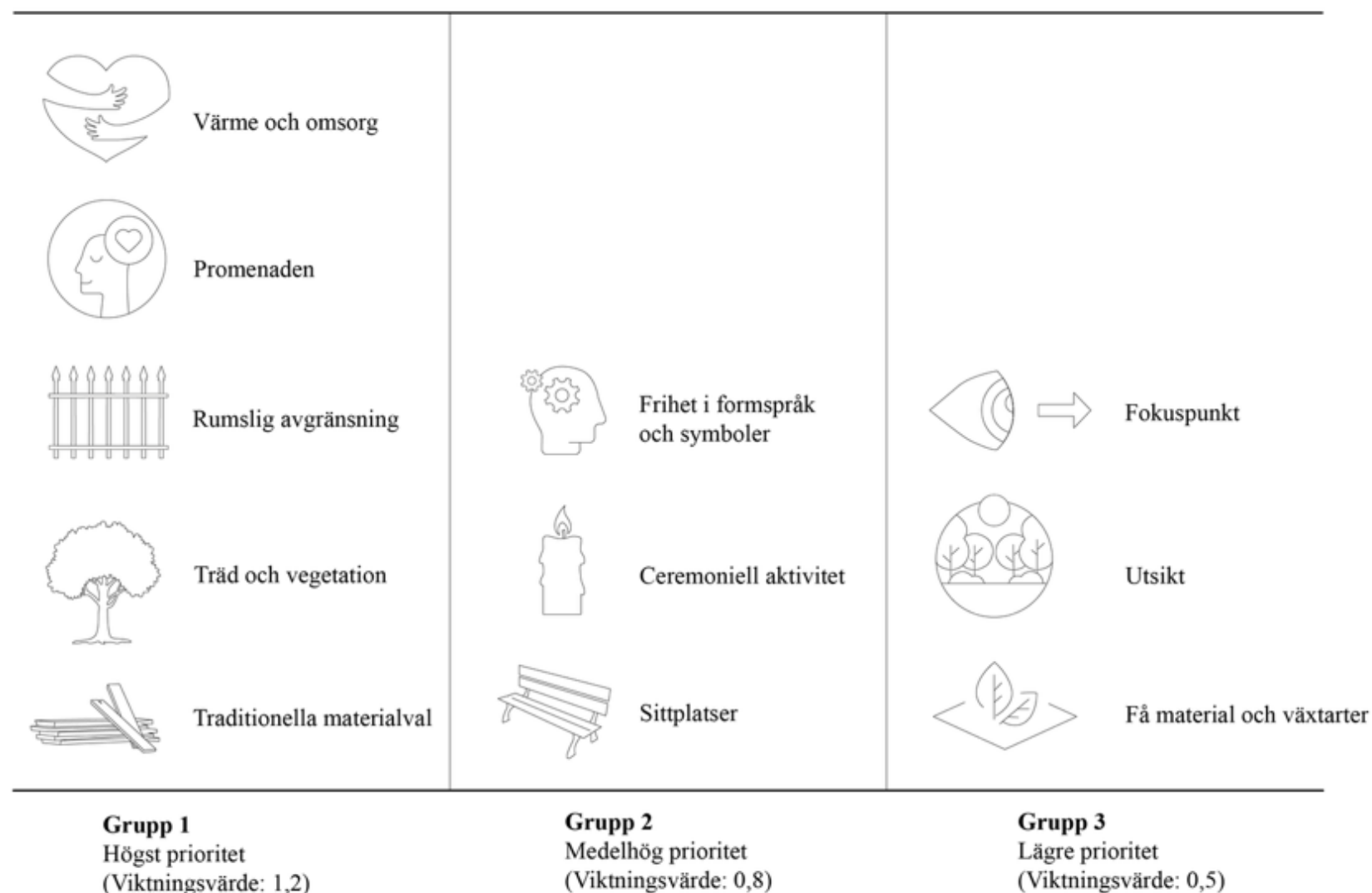
Stödfaktorer som analysinstrument

Litteraturgranskningen gjorde tydligt att det finns ett antal specifika kvaliteter som kan, och bör, eftersträvas vid utformning av minnesplatser (Berglund 1994, Kaplan, Kaplan & Ryan 1998, Krinke 2005). De elva stödjande faktorerna har givit stöd åt analyserna av de sex referensplatserna som besöktes i projektet.

Alla referensplatserna uppvisade stor variation beträffande storlek, utformning, placering, användning och tilltänkta syfte, faktorer som bedömdes påverka deras potential att inneha kvaliteter relaterade till de stödjande faktorerna.

Därmed går det att argumentera för att, beroende på platsens kontext, de stödjande faktorerna kan vara mer eller mindre relevanta. I kontexten av detta arbetes syfte, dvs. att gestalta en minnesplats för människor som sörjer och minns sina bortgångna, gjordes en prioritering av de stödjande faktorerna, med avsikt att i analysen ge mer tyngd till de stödjande faktorer som anses särskilt centrala.

Alla sex referensplatser besöktes och poängsattes, från noll till fem, med hänsyn till vardera stödjande faktor. De stödjande faktorerna viktades baserat på en subjektiv bedömning av deras relevans för den planerade minnesplatsen på Stampens kyrkogård i Göteborg. Med hjälp av detta viktade instrument kan analyserna ge vägledning vid gestaltning av minnesplatsen, där inslag från referensplatserna kan användas som inspiration.

Figur 39: De elva stödjande faktorerna och deras indelning.

Viktning

De stödjande faktorerna delades in i en av tre grupper, de med högst prioritet, de med medelhög prioritet och de med, i kontexten av detta projektarbete, en lägre prioritet. Som en planerad ny del av en redan etablerad kyrkogård med lång historik ansågs det av högsta vikt att minnesplatsen anpassas efter de förutsättningar som redan finns. Känslan av att kliva in i ett annat rum, tydligt avskilt från det övriga landskapet, i detta fall en kraftigt trafikerad trafikled i Göteborg stad, ansågs också vara en viktig aspekt att prioritera. Likaså gavs hög prioritet till förekomsten av träd och vegetation, samt att tillverkade element på platsen består av traditionella material, eftersom dessa medför rekreativa värden (Kaplan, Kaplan & Ryan 1998, s. 73-74). De stödjande faktorerna ”värme och omsorg”, ”förändrad sinnesstämning”, ”rumslig avgränsning”, ”träd och vegetation” och användningen av traditionella materialval” gavs högst prioritet.

Andra önskvärda kvaliteter ansågs vara friheten i formspråk, för att alla ska känna sig välkomna, möjligheten till ceremoniell aktivitet och möjligheten till kontemplation vid utplacerade sittplatser. Dessa faktorer gavs medelhög prioritet. Förekomst av fokuspunkt, utblick över omgivande landskap samt användandet av få material och växtarter är alla viktiga kvaliteter, men som i denna analys gavs lägst prioritet.

De elva stödfaktorerna och deras hierarkiska indelning presenteras i Figur 39 och det slutgiltiga resultatet från analysen av de sex referensplatserna presenteras i tabell 1.

Tabell 1: Poängsättning av de sex referensplatserna. Både oviktade och viktade resultat presenteras (Oviktad poäng/Viktade poäng).

Stödjande faktorer	Skogskyrkogården	Restare	Estonia	Margaretha Krook	Fredad plats	Princess Diana
 Värme och omsorg	5 / 6,0	1 / 1,2	4 / 4,8	2 / 2,4	2 / 2,4	4 / 4,8
 Promenaden	5 / 6,0	3 / 3,6	4 / 4,8	3 / 3,6	1 / 1,2	4 / 4,8
 Rumslig avgränsning	4 / 4,8	0 / 0,0	5 / 6,0	0 / 0,0	0 / 0,0	3 / 3,6
 Träd och vegetation	5 / 6,0	2 / 2,4	3 / 3,6	0 / 0,0	0 / 0,0	5 / 6,0
 Traditionella materialval	5 / 6,0	2 / 2,4	4 / 4,8	3 / 3,6	3 / 3,6	5 / 6,0
 Frihet i formspråk och symboler	2 / 1,6	4 / 3,2	2 / 1,6	2 / 1,6	3 / 2,4	4 / 3,2
 Ceremoniell aktivitet	5 / 4,0	2 / 1,6	2 / 1,6	0 / 0,0	0 / 0,0	4 / 3,2
 Sittplatser	4 / 3,2	2 / 1,6	0 / 0,0	0 / 0,0	2 / 1,6	4 / 3,2
 Fokuspunkt	3 / 1,5	4 / 2,0	3 / 1,5	2 / 1,0	1 / 0,5	3 / 1,5
 Utblick	4 / 2,0	5 / 2,5	2 / 1,0	1 / 0,5	0 / 0,0	3 / 3,6
 Få material och växtarter	2 / 1,0	4 / 2,0	5 / 2,5	4 / 2,0	4 / 2,0	5 / 2,5
	44 / 42,1	29 / 22,5	34 / 32,2	17 / 14,7	16 / 14,0	46 / 41,3

13. Slutsatser utifrån referensplatserna

Efter att platsbesök, dokumentation och analys genomförts av de sex referensplatserna sammanfattades övergripande slutsatser utifrån de elva stödjande faktorerna, vilka gav mig insikter och vägledning i gestaltungsarbetet.

Värme och omsorg

Minnesplatser kan på många vis, genom sin utformning, reflektera värme och omsorg. En välplanerad och detaljrik gestaltning som också anpassas efter platsens förutsättningar och tar hänsyn till omgivningen bidrar till en upplevd värme och omsorg på platsen. Detta återspeglades väl på Skogskyrkogården där skogen och byggnaderna inger känslan av att de alltid funnits på platsen – platsen upplevs som naturlig och innehåller flera detaljrika element. Konstruktionen av The Princess Diana Memorial Fountain upplevdes också som integrerad i landskapet eftersom fontänen är utformad efter parkens naturliga sluttning. Även skulpturerna av Margaretha Krook och Fredad plats/Sanctuary som strålar värme inger ett omsorgsfullt intryck i den urbana miljön där de är placerade.

Fokuspunkt

Samtliga referensplatser innehåller någon typ av fokuspunkt, men de varierar stort i utseende och utformning. Skulpturen av Margareta Krook och Fredad plats/Sanctuary bildar i sig fokuspunkter som besökare tillåts vila blicken mot. I vissa fall kan den omgivande bakgrunden forma fokuspunkter, som exempelvis vattnet vid Restare-monumentet.

Frihet i formspråk och symboler

Referensplatserna upplevs innehålla en variation av symboler som lämnar mer och mindre tolkningsutrymme för betraktaren. Namnen på offren vid Estoniamonumentet samt graveringen med förlisningens koordinater lämnar inget tolkningsutrymme. Formspråket är direkt och tydligt. Symboliken och syftet som Fredad plats/Sanctuary och Restare-monumentet ämnas att förmedla uppfattas inte lika självklara på platsen. Utformningarna upplevs mer abstrakta och lämnar större utrymme för egen tolkning av betraktarna.

Ceremoniell aktivitet

Det urbana läget där skulpturerna av Margaretha Krook och Fredad plats/Sanctuary är placerade försvårar möjligheten till reflektion och ceremoniell aktivitet. Emellertid kan besökare beröras, för att uppleva den utstrålade värmen, av skulpturerna ses som en ceremoniell aktivitet. I övrigt upplevdes att avskärmning från omgivningen och förekomst av sittplatser underlättade möjligheten till ceremoniell aktivitet. Skogskyrkogården och The Princess Diana Memorial Fountain innehöll dessa element.

Promenaden

Referensplatserna uppvisar flera faktorer som bidrar till en förändrad sinnesstämning. En gestaltungs utformning, dess karaktär och placering/läge, material- och färgval, temperatur och budskap bidrar alla till en förändrad sinnesstämning. Genom att aktivera kroppen, som vandringen upp mot *Almhöjden* på Skogskyrkogården och gången runt The Princess Diana Memorial

Fountain, stimuleras besökaren både fysiskt och psykiskt vilket kan hjälpa till att lugna sinnesstämningen vid minnesplatsen.

Avskildhet

Avskärmning från omgivande landskap upplevs som ett väsentligt element vid analys av referensplatserna. Avskildhet har åstadkommit genom variationer i topografin (kullar och nedsänkningar), skiftande vegetation som skapar vertikala avgränsningar samt kompakta barriärer, så som exempelvis stenmurar, som stänger ute störningar.

Utsikt

Referensplatserna är placerade med både mer, och mindre, god utsikt över omgivande landskap. På Skogskyrkogården skapar Almhöjden en naturlig utsiktspunkt medan skulpturerna Fredad plats/Sanctuary och Margaretha Krook är placerade i en urban miljö vilket inte gynnar utsikten över omgivningen.

Sittplatser

Sittplatser finns vid de flesta av minnesplatserna men saknades vid skulpturen av Margaretha Krook och vid Estoniamonumentet, där avsaknaden upplevdes särskilt påtaglig. Sittplatser är ett viktigt element vid minnesplatser som människor söker sig till för att bearbeta sin sorg.

Träd och vegetation

Träd och vegetation finns på, eller intill de, flesta av minnesplatserna, med undantag för skulpturerna av Margaretha Krook och Fredad plats/Sanctuary där vegetation i någon form helt saknades. Frånvaro av vegetation bidrar till ett hårdare uttryck

medan träd och vegetation upplevs tillföra en mjukare och livfullare känsla på platserna.

Få materialval och växter

Minnesplatserna innehåller generellt sett få material och växter. Det ger platserna ett avskalat uttryck. Denna begränsning i variation av material och växter kan inte ge känsla av allvarsamhet, vilket Estniamonumentet är ett exempel på, med dess tre väggar av natursten, vårdträd samt järnring med gravering.

Naturliga material

Minnesplatserna består främst av naturliga material, med sten som det vanligaste materialet. Skulpturerna av Margaretha Krook och Fredad plats/Sanctuary, med sin bronsfärg som med tiden och från besökarnas beröring kommer att förändras utseendemässigt är ett fascinerande inslag.

Övrigt

Margaretha Krook och Fredad plats/Sanctuary, som består av skulpturer belägna på centrala urbana platser, utmärker sig från de andra referensplatserna. Skulpturerna saknar många av de stödjande faktorerna eftersom avseendet med dem inte har varit att skapa en trygg minnesplats där besökare ska finna sinnesro. Skulpturerna tjänar andra meningsfulla syften. Utifrån detta drögs slutsatsen att minnesplatser inte behöver uppfylla samtliga av de elva stödjande faktorerna. Minnesplatser kan innehålla en variation av kvaliteter och bilda starka och fängslande platser.

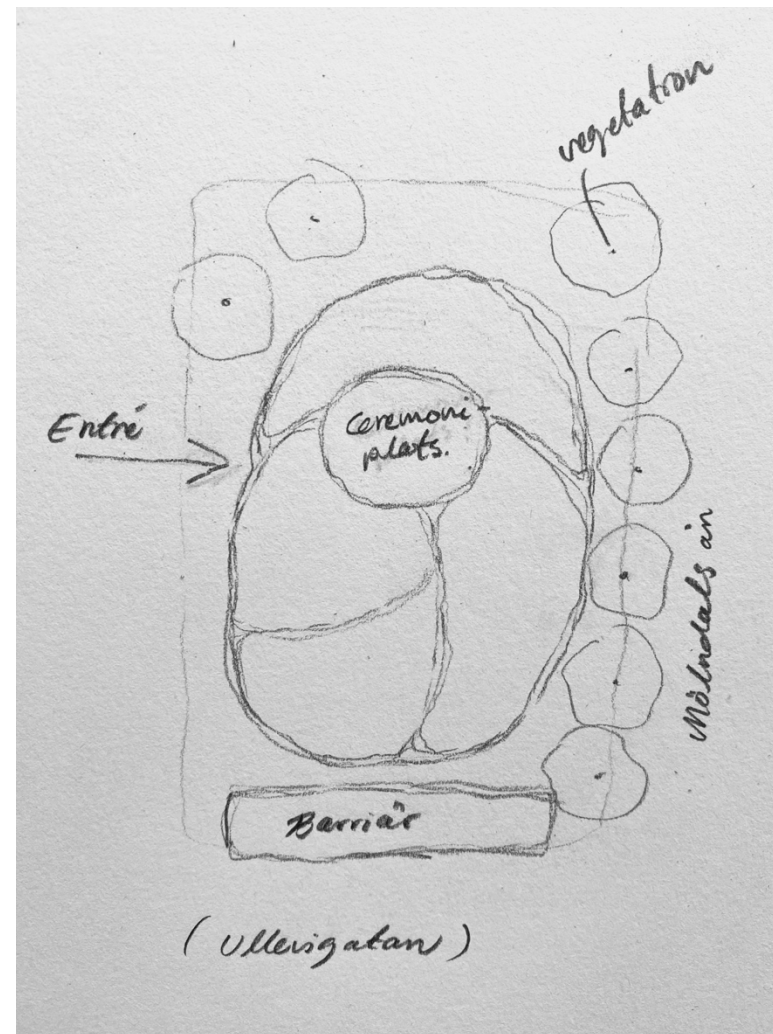
14. Designprocessen

Denna del beskriver designprocessen som ledde fram till gestaltungsförslaget, hur inspiration från litteraturen och referensplatserna har påverkat förslaget samt hur tankar och idéer har förändrats och utvecklats under skissarbetet.

De första idéerna kring utformningen av gestaltungsförslaget kom i samband med litteraturgranskningen. Litteraturen presenterade flera konkreta gestaltungsaspekter som senare tillämpades i skissarbetet. Tidigt i skissfasen gjordes flera enkla, så kallade, timskisser, där ett begränsat antal minuter avsattes för varje skiss, vilket tillät flera idéer att undersökas och jämföras. Redan här upplevdes vissa aspekter som särskilt väsentliga, speciellt efter inventering och analys av projektplatsen;

- Platsen behöver någon form av avskärmning/barriär mot omgivningen som stänger ute störningar och intryck.
- Den befintliga parkeringsplatsen kan med fördel flyttas söder om projektplatsen för att minska antalet förbipasserande fordon längs Baldersgatan.
- Platsens karaktär skulle förstärkas om närheten till vattnet framhävs.
- Etablering av rumsskapande vegetation behövs i hög grad på platsen.

Med utgångspunkt från de elva stödjande faktorerna och inspiration från de sex referensplatserna gjordes abstrakta och övergripande skisser innehållandes olika kvaliteter och element. Rörelsemönster vid platsen studerades. Vid platsbesöken sågs

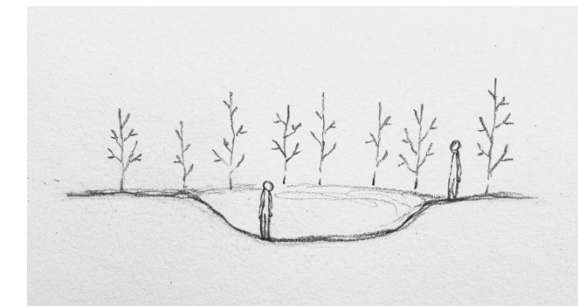

Figur 40: Tidig skiss av element på minnesplatsen.

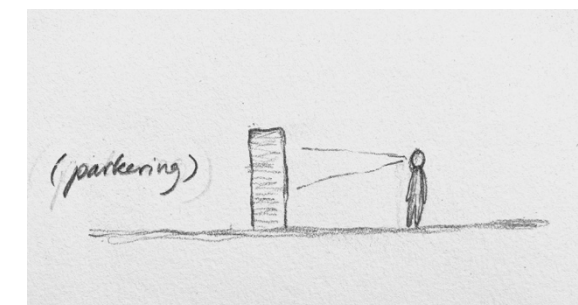
många personer ta en stig som genväg, vilken ledde tvärsöver projektplatsen, som i övrigt var en outnyttjad yta. Med inspiration av The Princess Diana Memorial Fountain utforskades en sammanhängande gång för att nyttja större delen av projektplatsen. Även diagonala och korsande gångar undersöktes i olika utformningar (Figur 40 och 45), men efter handledning och ytterligare platsbesök så valdes att enbart behålla en sammanhängande gång som löper runt platsen (Figur 46). Platsen upplevdes helt enkelt som för liten i skala för att berättiga flera

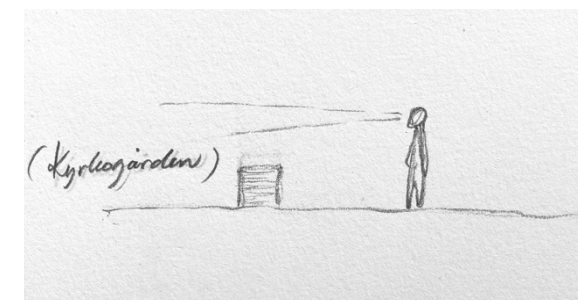
Figur 41: Testskiss av ceremoniplats på upphöjning.

Figur 42: Testskiss av ceremoniplats i nedsänkning.

Figur 43: Tidig sektion som utforskar barriär i söder.

Figur 44: Tidig sektion som utforskar barriär mot Baldersgatan.

mindre gångar. En sammanhängande gång upplevdes också tillföra ett mer avskalat intryck på platsen, vilket var en aspekt som eftersträvades i gestaltningen.

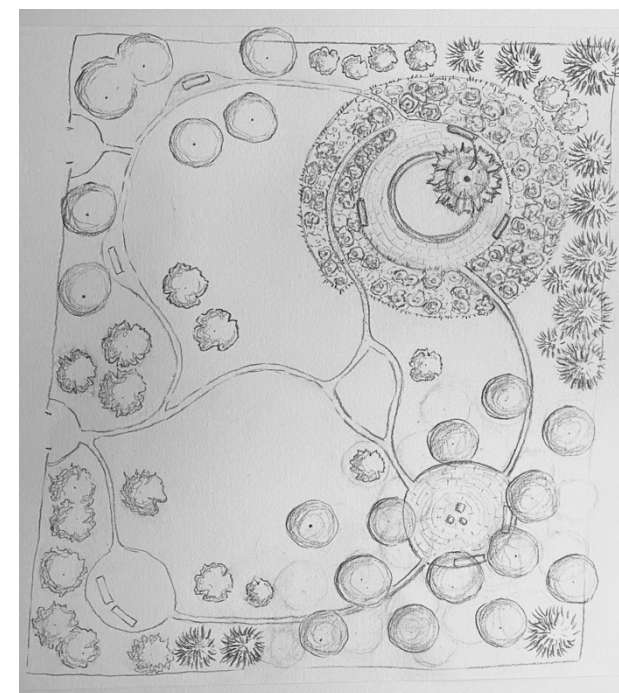
För att minska antalet förbipasserande fordon längs Baldersgatan samt frigöra markyta vid den befintliga parkeringen togs beslutet att flytta den befintliga parkeringen till projektplatsens södra sida, medan parkeringsplats för arbetande vid kyrkogården har bevarats norr om projektplatsen.

Under skissarbetet undersöktes olika möjligheter för att skapa en avskärmning mot omgivningen. Vid platsbesök noterades att de främsta bullerstörningarna kom från Ullevigatan i söder. Många fotgängare och cyklister observerades passera via Dämmebron och Lilla Stampgatan eller Elfrida Andrées gata. Jag upplevde att detta skulle kunna medföra störande intryck för besökare som söker stillhet vid minnesplatsen. Som avskärmning bedömdes det därför nödvändigt att anlägga en högre barriär längs platsens sydliga sida, med en höjd på 1,75 meter (Figur 43), i stället för den nuvarande kyrkogårdsmuren med en höjd på 1,5 meter. Som avgränsning mot Baldersgatan, utformades en sammanhängande lägre barriär på 0,6 meter för att bibehålla god utblick över kyrkogården, längs minnesplatsen västliga sida (Figur 44). För att knyta an till kyrkogårdens historiska stenmur gestaltades barriären som en klassisk dubbelsidig kryssmur av natursten, med två entréer in till minnesplatsen. Avfallsstation placerades vid den nordliga entrén.

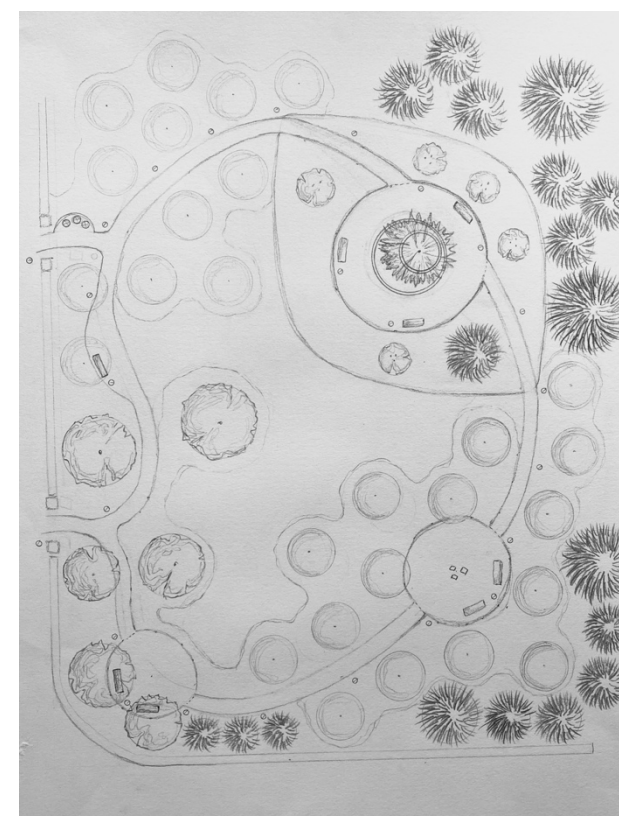
För att minnesplatsen ska uppfylla sin funktion som en stödjande miljö för människor i sorg upplevde jag att platsen behövde en centrerad ceremoniplats dit människor kan söka sig för att sörja och reflektera. Med inspiration från Almhöjden i

Skogskyrkogården undersökte jag initialt möjligheten att skapa en upphöjd ceremoniplats (Figur 41). Projektplatsen upplevdes dock som för liten i storlek för detta. I stället togs inspiration av Estoniamonumentet, vars tre väggar formar ett intimt rum och trappa som inger upplevelsen av att platsen är nedsänkt. Därav fick jag idén om att gestalta en ceremoniplats i en nedsänkning som kan bilda upplevelsen av ett avskärmat rum (Figur 42). Jag valde att utforma platsen med en grundare nedsänkning, på 0,5 meter, och med hjälp av omgivande vegetation förstärka rumsligheten. Till skillnad från Estoniamonumentets kantiga och räta utformning så ville jag tillämpa ett mjukt formspråk på ceremoniplatsen. Under skissarbetet återkom jag till cirkelns form, vilken upplevdes som naturlig för platsen. Jag upplevde dock att formspråket blev för symmetriskt när både perennrabatten och ceremoniplatsen formades som cirklar (Figur 45). Detta bearbetades ett flertal gånger innan perennrabatten tog sin slutliga elips-liknande form (Figur 46). Ceremoniplatsen, som slutligen kom att kallas för meditationsplatsen, placerades på platsens nordliga sida för att öka avståndet från Ullevigatan och Baldersgatan samt för att göra platsen mer solbelyst (Figur 46).

Att stärka upplevelsen av närheten till vattnet genom att ta vara på projektplatsens placering intill Mölndalsån bedömdes som en viktig aspekt i gestaltungsförslaget. Initialt undersöktes idén om att skapa en ridå av vintergröna träd längs med ån för att täcka utblicken mot kontorsbyggnaderna på andra sidan ån (Figur 46), men efter platsbesöken förändrades min uppfattning. I stället upplevde jag det som viktigare att bevara och försköna den befintliga vegetationen som angränsar till ån. Under samma platsbesök diskuterade jag tillsammans med handledare ett förslag om att skapa ett trädäck med sittplats vid ån.

Figur 45: Tidig illustrationsplan.

Figur 46: Senare skiss av illustrationsplan. Längs Mölndalsån planerades vintergröna träd.

Trädäckets placering undersöktes och bestämdes på plats men utformning och riktning har justerats i efterhand. Från att först varit placerad vinkelrätt mot ån valdes slutligen att placera trädäcket på ett sätt som tillåter besökarna att blicka ut längs med åns norrgående riktning.

En annan viktig aspekt i gestaltningen har varit att tillhandahålla sittplatser, både samlade sådana för att möjliggöra möten men även några avsides för att ge möjligheten till avskildhet. Flera sittbänkar är placerade vid ceremoniplatsen och andra mer avskilda sittplatser finns vid trädäcket och björkpelarsalen

Med inspiration från Berglund (1994 s. 75) utformades en ljus pelarsal av björk vid platsens sydliga del. Förslaget kom senare att utvecklas till att ytterligare en pelarsal anlades vid den norra delen som ramar in projektplatsen.

0 5 10 m
Skala 1:200 (A3)

15. Gestaltungsforlag

Detta avsnitt presenterar det slutgiltiga gestaltungsforlag for en ny minnesplats pa Stampens kyrkogard i Goteborg som tagit sin form efter litteraturgranskning, fallstudier, analys och skissarbete.

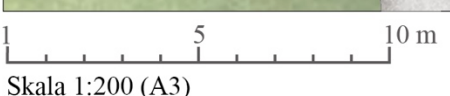
For att uppfylla sitt syfte - att bilda en minnesplats som besokare kan ga till for att sorja och minnas sina bortgangna samt finna en fristad bortom stadens brus, kravs att minnesplatsen ar avskarmad fran den angransande aktiva urbana miljön. Har medfor platsens centrala lage mitt i Goteborg flera utmaningar, inte minst buller fran fordon och andra storningar. Den parkeringsplats som idag finns placerad norr om platsen okar trafiken pa Baldersgatan som ligger vaster om projektområdet. I gestaltungsforlaget har darfor

parkeringsplatsen flyttats till soder om projektområdet for att minska antalet forbipasserande fordon och minimera storande inverkan pa minnesplatsen.

Platsens flacka topografi bevaras, bortsett fran en nedsankning vid meditationsplatsen for rumsskapande effekt. En sammanhangande, men slingrande, gang utformas som bildar en promenad runt minnesplatsen. Langs gangen placeras belysning i form av pollare. Dessa belyser platsen under kvallar och morkare manader. Minnesplatsen utformas med tvaa entrees, bada langs platsens vstra sida, med en avfallsstation dar besokare kan sortera avfall vid entreen i norr.

En stenmur langs minnesplatsens sydliga och vstliga sida ger avskarmning genom att tydligt markera platsen och bilda en barriar mot omgivningens intryck.

Ny vegetation etableras i form av inhemska trad som bl.a. vartbjork (*Betula pendula*), skogslonn (*Acer platanoides*), hangbok (*Fagus sylvatica 'Pendula'*) och idegran (*Taxus baccata*). Tva ljusa pelarsalar av vartbjork ramar in platsen i sydlig och nordlig riktning. Under bjorkarna anlaggs angsmark for att oka den biologiska mangfalden och underlatta skotseln pa platsen.

Illustrationsplan av den nya minnesplatsen på Stampens kyrkogård.

Illustrationen visar en vy från den södra entrén. I förgrunden syns stenvallen som markerar entrén till minnesplatsen. Till höger syns den sydliga björkpelarsalen med ängsmark undertill. I bakgrunden kan trädäcket med sittplats och en del av den nedsänkta perennrabatten som leder in till meditationsplatsen skymtas.

Välkommen till
Stampens Minnesplats

Illustrationen visar en vy mot meditationsplatsen. Till höger syns trädäcket med sittplats. Från avstånd syns den nedsänkta perronrabatten samt vattenspegeln med dess planterings-ö och vårdträd.

15.1 Närhet till vatten

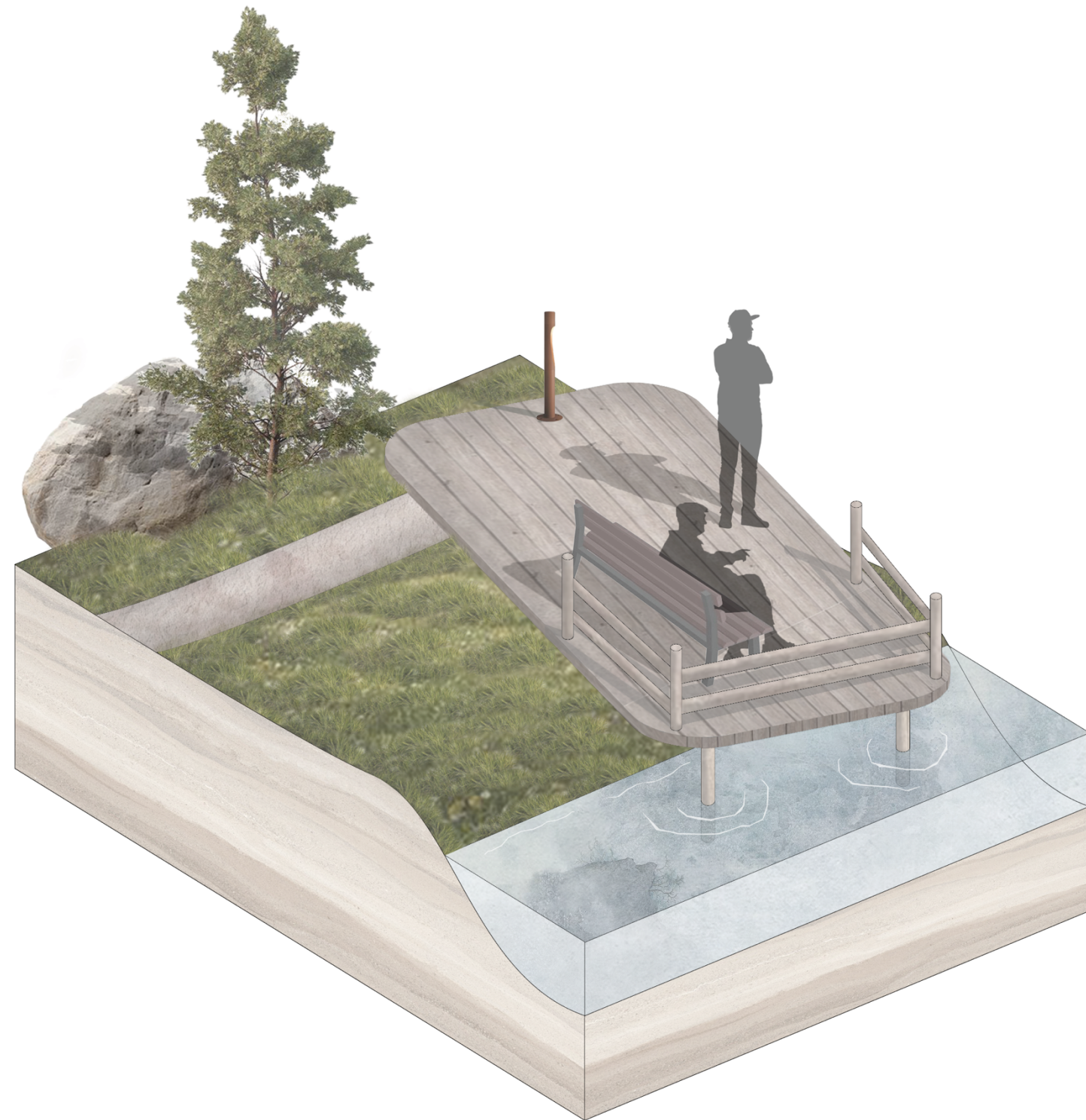
Minnesplatsen präglas av närheten till vattnet som rinner genom Mölndalsån – en kvalitet som eftersträvas i gestaltningsförslaget.

15.1.1 Mölndalsån

Mölndalsån, med dess rinnande vatten, tillför en kontemplativ kvalitet på platsen. Genom gallring av träd och rensning av buskar längs platsens östra sida framhävs vattnelementet. Vegetationen längs ån, som främst består av knäckepil (*Salix fragilis*), Al (*Alnus glutinosa*) och sälg (*Salix caprea*), förknippas ofta med naturmiljöer nära vatten. Denna kvalitet bevaras och förstärks i gestaltningen.

15.1.2 Trädäcket

För att stärka upplevelsen av närhet till vattnet anläggs ett trädäck som angränsar till ån. På trädäcket finns en sittbänk samt en belysningspollare. Trädäcket bildar en avskild viloplats där besökare kan koppla av samt lyssna till ljudet av det porlande vattnet och begrunda pilträdens hängande grenar som snuddar vid vattenytan.

Sektionen belyser närheten till vattnet i Mölndalsån.
Större delen av bryggan är anlagd på mark och en mindre del går
ut över ån för att förstärka upplevelsen av att vara nära vattnet.
Ett staket utformas för att motverka fallrisk.

0 1 2 3 m
Skala 1:50 (A3)

15.2 Meditationsplatsen

Meditationsplatsen, minnesplatsens hjärta, har utformats med en centrerad smyckningsplats, bestående av en vattenspegel med en planterings-ö med ett vårdträd (en japansk flicklönn - *Acer palmatum 'Dissectum'*). Hela meditationsplatsen är nedsänkt 0,5 meter för att bilda upplevelsen av ett intimare rum, som vidare förstärks av vegetationen i perennrabatten som omsluter det cirkelformade rummet.

15.2.1 Ceremoniplats

Meditationsplatsens främsta funktion är att bilda ett tryggt rum där besökare ska kunna bearbeta sin sorg och minnas sin bortgångne. Platsen ska vara ett stilla rum för den som söker en naturpräglad fristad i den urbana miljön och tillåter besökare att mötas och dela personliga och gemensamma minnen.

15.2.2 Rum för reflektion

Nedsänkningen av meditationsplatsen medför en upplevd avskärmning från omgivningen, vilket kan bidra till en ökad känsla av trygghet på platsen. Rummets cirkelform symboliserar balans, harmoni och skydd och har utformats för att främja känsla av samhörighet på platsen. Cirkelns form medför ett symmetriskt och ordnat intryck på platsen medan naturen tillför ett mjukt och levande formspråk. Sittplatserna är placerade med utblick över Stampenskyrkogård och/eller Mölndalsån. Vattenspegeln med dess vårdträd bildar en fokuspunkt för besökare att vila sin blick mot.

Sektionen visar meditationsplatsens omslutna rumslighet.
Vegetationen i den omgivande perennrabatten tillåts växa
naturligt utan att inge ett förvildat intryck, vilket förstärker
platsens vertikala avskärmning.

0 1 2 3 m
Skala 1:50 (A3)

15.2.3 Perennrabatten under året

Det är av stor betydelse att perennrabatten som omger meditationsplatsen uppvisar prydnadsvärde året om. Vegetationen i perennrabatten har omsorgsfullt valts ut för platsen - för estetiskt värde samt för att öka den biologiska mångfalden. För att återge ett fridfullt intryck har perenner valts utifrån en färgskala som skiftar i ljusa nyanser av vitt, blått, rosa, lila och purpur.

Månadsvis kommer perennrabatten behöva en regelbunden skötsel i form av ogrärensning.

Vegetation i perennrabatten:

Vårlökar:

Galanthus nivalis – Snödroppar

Crocus vernus 'Jeanne d'Arc'/'Remembrance' - Krokus

Muscari botryoides 'Album' – Vit Pärlhyacint

Perenner:

Allium sphaerocephalon – Klotlök

Anemone hybrida 'Honorine Jobert' – Höstanemon

Anemone hupehensis 'september charm'

Gaura lindheimeri – Sommarljus

Helleborus Orientalis - Julros

Hosta sieboldiana 'Elegans' - Daggfunkia

Hydrangea paniculata 'Grandiflora' - Syrenhortensia

Lavandula angustifolia 'Hidcote' - Lavendel

Liriope muscari 'Big Blue' - Druvlilja

Matteuccia struthiopteris – Strutbräken

Nepeta faassenii 'Purrsian Blue' - Kantnepeta

Salvia nemorosa 'Caramia' - Stäppsalsvia

Stachys byzantina – Lammöra

Verbena bonariensis – Jätteverbena

Veronicastrum virginicum 'Album' - Vit Kransveronika

Prydnadsgräs:

Miscanthus sinensis 'Kleine Fontäne' - Glansmiskantus

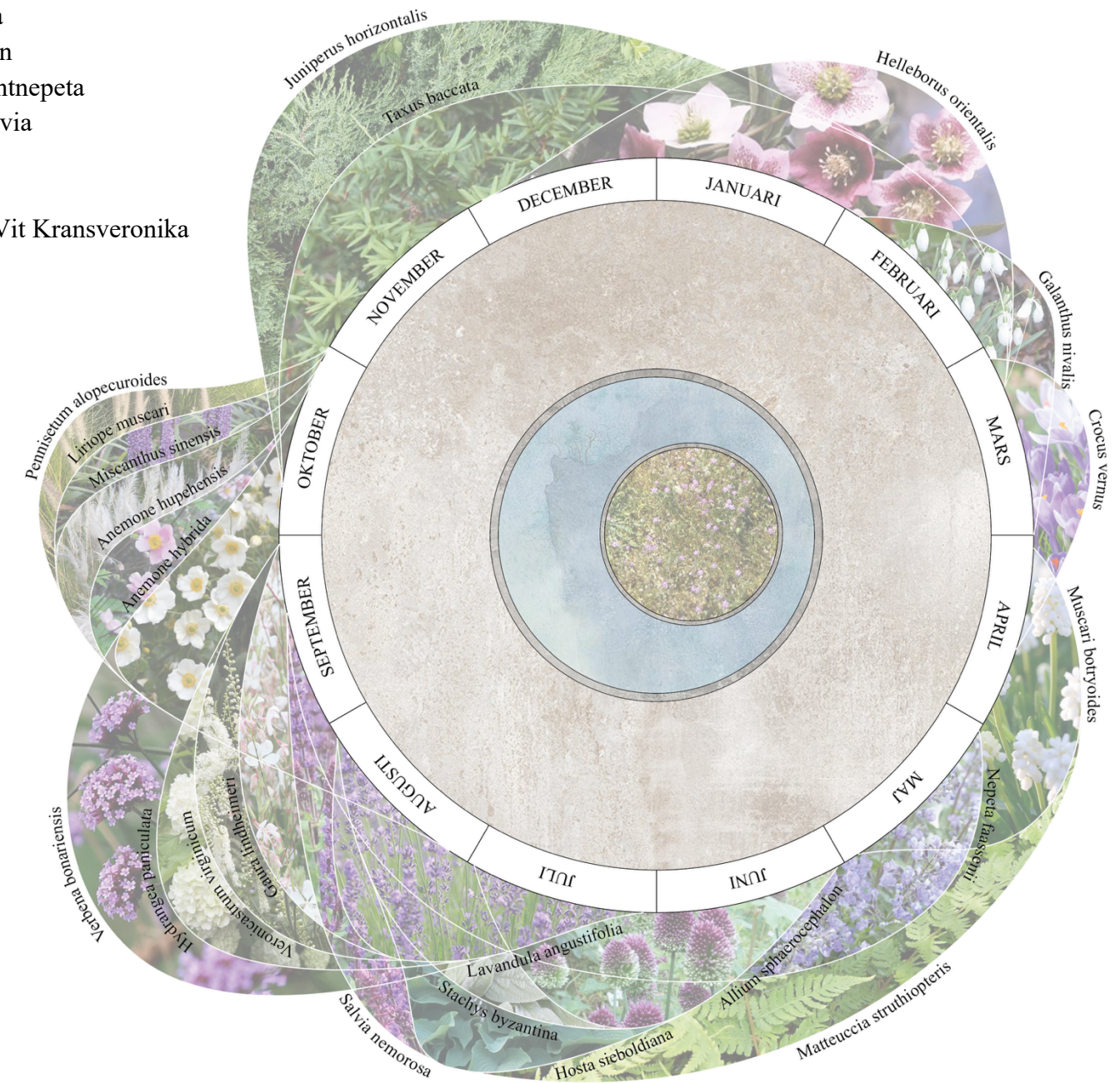
Pennisetum alopecuroides 'Hameln' – Lampborstgräs

Vintergröna lignoser:

Taxus baccata – Idegran

Juniperus horizontalis 'Andorra Compact' – Kryp-en

Prunus laurocerasus - Lagerhägg

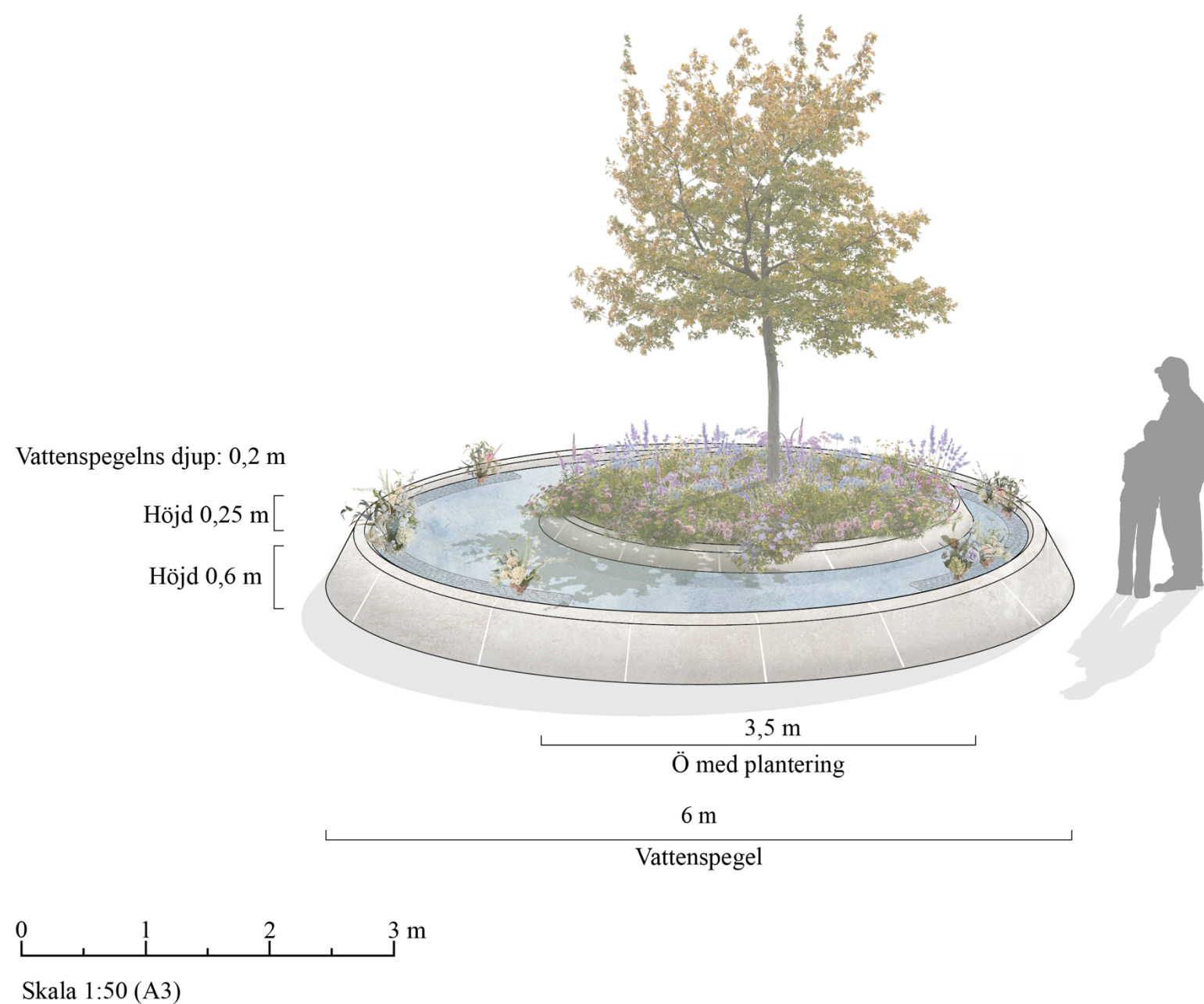

15.2.4 Material och konstruktion

Centrerad i meditationsplatsen finns en upphöjd vattenspegel som innehåller en planterings-ö. Konstruktionen utgörs av natursten av sorten Tossene grå Bohusgranit som beklädnadsmur på vertikala ytor samt som markbeläggning i botten av vattenspegeln. Samtliga synliga ytor är flammade. Den cirkelformade ön innehåller ett sedum-fältskikt samt ett vådräd - en japansk fliklönn (*Acer palmatum 'Dissectum'*).

Vattenspegeln innehåller en blomsterhållare, i vilken besökare kan placera blommor, ljus och andra ornament för smyckning. Vattenspegeln behöver kontinuerlig skötsel veckovis då rensning av löv och dylikt tas om hand.

Markbeläggningen på meditationsplatsen består av oregelbundna hällar av grå Kinnekullekalksten med topphyvlad yta för ett mjukt och rustikt intryck.

15.3 Björkpelarsalen

15.3.1 Björkarna

För att återspegla och sammanlänka till den tidigare parkdelen längs Mölndalsån, där björkar växer än idag, utformades två björkpelarsalar, en i söder och en i norr. Björkarna ramar in minnesplatsen och bildar en ljus pelarsal under vinterhalvåret. Under ljusare månader bidrar björkarna med skira skuggspel.

15.3.2 Sittplatserna

Centrerad i björkpelarsalen finns en cirkelformad viloplats som innehåller två bänkar. Markbeläggningen i cirkeln består av stensmjöl och omges av en halvcirkelformad mur med höjden 0,5 meter av fältsten i grå Bohusgranit. I mitten av cirkeln har tre stenblock placerats för att bilda en fokuspunkt som besökaren kan vila blicken mot.

15.3.3 Muren

Längs minnesplatsens sydliga och västliga sida löper en dubbelsidig kryssmur av grå Bohusgranit. Stenmuren avskärmar platsen och bildar en barriär mot omgivningen samtidigt som granitblockens grövre ytor ger platsen en rustik och ursprunglig känsla. Längs platsens sydliga sida har muren en höjd på 1,75 meter, vilket skapar en högre barriär mot den trafikerade Ullevigatan och den angränsande parkeringen. Längs den västliga sidan är muren desto lägre, med en höjd på 0,6 meter, vilket ger en markerad gräns mellan minnesplatsen och Baldersgatan, men samtidigt ger god utblick över kyrkogården.

15.3.4 Gången

Gången som löper runt minnesplatsen utgörs av stensmjöl i brun/grå/röd granit. Stensmjölet medför en god dränering och skapar en stabil yta samt är enkel att underhålla.

16. Stampens minnesplats (gestaltungsförslag) analyserad utifrån de elva stödjande faktorerna

Upplevs gestaltningen vara anpassad efter platsens förutsättningar?

Minnesplatsens utformning har anpassats utifrån platsens förutsättningar och utmaningar. Platsens centrala läge i en urban miljö medför utmaningar som bullerstörningar och luftföroreningar från fordon.

Meditationsplatsen, minnesplatsens hjärta, har placerats på platsens nordliga sida för att öka avståndet från den trafikerade Ullevigatan och därmed minska bullerstörning. Placeringen gör också att platsen blir mer solbelyst. Meditationsplatsen är nedsänkt 0,5 meter för att skapa upplevelsen av ett intimare rum.

En kyrkogårdsmur anläggs längs med minnesplatsens sydliga och västliga sida för att ge avskärmning mot buller och intryck. Kallmuren, bestående av natursten, bidrar till ett rustikt och naturnära intryck och förbinder platsen med kyrkogårdens historiska uttryck. Dessutom syftar muren till att markera och avgränsa minnesplatsen från omgivningen.

Närheten till vattnet som rinner genom Mölndalsån ger en påtagbar kvalitet till platsen. Denna egenskap tas till vara och förstärks i gestaltningen av minnesplatsen, som via vegetation och utformning av ett trädäck tillåter besökaren att uppleva vattnet på närmare håll.

Innehåller gestaltningen någon fokuspunkt?

Minnesplatsen har utformats med meditationsplatsen som utgångspunkt. Gestaltningen har därför utforskat och strävat efter att främja siktlinjer och utblick mot meditationsplatsen. Vid inträde till minnesplatsen så verkar meditationsplatsen på längre avstånd som en fokuspunkt för besökaren. Väl på plats vid meditationsplatsen utgör i stället vattenspegeln med dess vårdträd en fokuspunkt. I den mindre sittgruppen i björkpelarsalen har större stenar placerats för att fungera som en fokuspunkt att vila blicken mot.

Lämnar gestaltningens symboler ett tolkningsutrymme för betraktaren?

Minnesplatsen har utformats med naturen i centrum och lämnar därmed fri tolkning för betraktaren. Både mjuka och kontrasterande linjära element har använts. Vid gestaltningen så har cirkelns form varit en inspirationskänsla. Kulturellt och spirituellt så anses cirkeln symbolisera exempelvis enhet, helhet och oändlighet. Det är också en symbol för balans och harmoni men även för gränser och skydd. Inte sällan används cirkeln som en symbol för livets kretslopp, medan en bruten cirkel i stället symboliserar ofullständighet och förlust. I japansk kultur är cirkeln en symbol för frihet och värdighet (Munari 2015).

Den inramande muren, gångarna och de cirkelformade rummen medför ett ordnat intryck på platsen medan naturen tillför ett mjukt och levande formspråk. De cirkelformade rummen har utformats för att främja känslan av samhörighet och trygghet samt skänka ett lugn på platsen.

Understödjer gestaltningen ceremoniella aktiviteter?

Vid vattenspegeln på meditationsplatsen finns en smyckningsplats som stödjer ceremoniella aktiviteter. Här kan besökare placera blommor, ljus och andra ornament på platsen och vid högtider kan flytande ljus sättas i vattenspegeln. För att främja kontemplation är sittplatserna omkring minnesplatsen noggrant utplacerade med vy över Stampens kyrkogård och Mölndalsån. Gången som löper runt minnesplatsen kan understödja ceremoniell aktivitet på så vis att promenaden medför en förändrad sinnesstämning.

Bidrar gestaltningen till en förändrad sinnesstämning?

Minnesplatsens utformning kan på olika vis påverka besökarens sinnesstämning. Muren runt minnesplatsen, de två entréerna samt övergången av markmaterial markerar inträde till ett annat rum. Utformningen är ämnad att inge värme och vara inbjudande, samtidigt som den utmärker en allvarsamhet – här visar vi respekt och hänsyn för andra besökare och miljön. Promenaden runt minnesplatsen aktiverar kroppsligt besökaren, vilket kan bidra till en lugnande sinnesstämning, och den sammanhängande, men slingrande, utformningen av gången återspeglar den icke-linjära sorgprocessen. Vattnelementens porlande ljud, blänk och rörelse vid meditationsplatsen och Mölndalsån kan fånga besökarens uppmärksamhet och leda till en förändrad sinnesstämning. Platsens avskärmning från den brusande staden och vegetationens naturliga karaktär lyfter känslan av att få komma bort från vardagen, i sin tur bidragande till att främja besökarens mentala återhämtning och möjlighet till reflektion.

Har gestaltningen en rumslig avgränsning mot omgivningen?

Längs platsens sydliga och västliga sida skapar stenvallen en avskärmning mot omgivningen. Vallen har en högre höjd längs den sydliga sidan, på 1,75 meter, vilket skapar en barriär mot den angränsande parkeringen samt den trafikerade Ullevigatan. Längs den västliga sidan är vallen lägre, med en höjd på 0,6 meter, vilket ger en markerad gräns mellan minnesplatsen och Baldersgatan.

Finns det utblick över omgivande landskap?

Gestaltningen av minnesplatsen främjar utsikten mot kyrkogården, som angränsar längs platsens norra och västliga sida, där majestätiska lindalléer skapar en lummig och fridfull bakgrund för besökarna att blicka ut mot. Genom gallring och rensning av befintliga träd och buskar, samt anläggning av ett trädäck med sittplats, stärks vyn mot Mölndalsån. Platsens sydliga sida avskärmas av den högre barriärmuren för att stänga ute intryck.

Finns det sittplatser?

På minnesplatsen finns sju utspridda sittbänkar, noggrant utplacerade och riktade för att ge besökaren utblick över meditationsplatsen, kyrkogården och/eller Mölndalsån. Bänkarna består av brunlaserad furu med svartlackerade armstöd och ben, som matchar kyrkogårdens sittplatser.

Finns träd och vegetation på platsen eller i nära anslutning?

Naturen har fått stå i centrum vid utformning av minnesplatsen. Vegetationen är omsorgsfullt utvald för att samspela med kyrkogårdens miljö och gynna den biologiska mångfalden på platsen. Vissa av de knäckepilar (*Salix fragilis*), sälgar (*Salix caprea*) och klibbalar (*Alnus glutinosa*) som idag finns på platsen har bevarats i gestaltningsförslaget. Pil-, sälg- och alträd

förknippas ofta med vattenmiljöer, en karaktär som gestaltningsförslaget strävar efter att bibehålla.

Gestaltningens södra och norra del består av två pelarsalar av vårtbjörk (*Betula pendula*), en snabbväxande art som trivs i regionen och redan finns etablerad längs Mölndalsån. Särskilt under vintertid skapar vårtbjörkarnas ljusa stammar en fridfull karaktär. Under vårtbjörkarna anläggs ängsmark för att gynna den biologiska mångfalden samt underlätta skötseln.

Den nedsänkta perennrabatten som omsluter meditationsplatsen innehåller vintergröna buskar som idegran (*Taxus baccata*), krypen (*Juniperus communis 'Repanda'*) och lagerhägg (*Prunus laurocerasus*) som pryder planteringen året om och samspelar med de vintergröna planteringarna som finns längs kyrkogårdsmuren, vilka också innehåller idegran och enbuskar. I rabatten planteras också tidigt och sent blommande vårlökar.

Består gestaltningen av få material och växter?

Vegetationen på minnesplatsen består av en bredare variation av växter. Träd och buskar har valts ut för att ge vegetationen ett naturnära uttryck och samspela med omgivningen. Natursten i begränsat antal sorter har använts vid utformning av gångar, murar och hårdgjorda markbeläggningar.

Består gestaltningen av traditionella materialval?

Gestaltningsförslaget innehåller enbart traditionella materialval. Då minnesplatsens omgivning präglas av vita kontorsbyggnader samt Ullevi, vilka inger ett kallt och hårt intryck, har material med varmare underton valts ut för att skapa en varmare känsla på minnesplatsen. Exempelvis har Tossene grå Bohusgranit och

Kinnelekalksten (nr 4L) valts till olika konstruktioner då de skiftar i varm beige.

Stödjande faktorer		Stampens minnesplats
	Värme och omsorg	5 / 6,0
	Promenaden	4 / 4,8
	Rumslig avgränsning	3 / 3,6
	Träd och vegetation	5 / 6,0
	Traditionella materialval	5 / 6,0
	Frihet i formspråk och symboler	5 / 4,0
	Ceremoniell aktivitet	4 / 3,2
	Sittplatser	5 / 4,0
	Fokuspunkt	3 / 1,5
	Utblick	4 / 2,0
	Få material och växtarter	2 / 1,0
		45 / 42,1

Tabell 2: Poängsättning av Stampens minnesplats gestaltningsförslag. Både oviktade och viktade resultat presenteras (Oviktad poäng/Viktade poäng).

Övrigt: Trots att gestaltningsförslaget har utformats med hänsyn till de stödjande faktorerna, uppnådde gestaltningen inte maxpoäng. Resultatet belyser att minnesplatser kan innehålla en

variation av kvaliteter och bilda starka och fångslande platser trots att de inte fullt uppfyller samtliga av de stödjande faktorerna.

17. Diskussion

Syftet med arbetet var att studera hur en minnesplats på en centralt belägen begravningsplats kan utformas för att ge besökare möjlighet att sörja och minnas sina bortgångna samt tillhandahålla en fristad från vardagslivets stress. En del av arbetet har bestått av att presentera ett gestaltningsförslag för hur en ny minnesplats på Stampens kyrkogård i Göteborg kan utformas.

17.1 Litteratur

En djupare förståelse för hur minnesplatser kan utformas erhöles genom litteratur som berörde sorgprocessen samt hur kontemplativa och stödjande miljöer kan utformas för att möta människor som bearbetar sorg. Sorgprocessen är komplex och unik. Den skiljer sig från person till person och förändras även över tid. Det vi säkert vet är att vi alla någon gång kommer att drabbas av sorg, och för att kunna läka och leva vidare krävs att sorgen bearbetas (Magnusson 2012, s. 1-2). Under sorgprocessen kan kyrkogården och minnesplatsen vara en betydelsefull plats att gå till för många anhöriga, exempelvis genom att underlätta för den sörjande att bilda mentala möten med den bortgångna och reflektera över vad som har hänt. Genom en välplanerad utformning och gestaltning så kan minnesplatsen möjliggöra för besökaren att separera sitt sinne från vardagslivet och uppleva möjlighet till kontemplation på platsen.

Genom litteraturgranskningen tillägnade jag mig kunskap och konkreta gestaltningsaspekter över hur stödjande miljöer för människor i sorg kan utformas. Granskningen mynnade ut i en

sammanställning av elva stödjande faktorer; *värme och omsorg, fokuspunkt, frihet i formspråk och symboler, ceremoniell aktivitet, promenaden, avskildhet, utsikt, sittplatser, träd och vegetation, få material och växtarter* samt *naturliga material*. Enligt litteraturen har dessa kvalitéer en stor inverkan på besökarnas upplevelse av en minnesplats (Berglund 1994, Kaplan, Kaplan & Ryan 1998, Krinke 2005). Dessa stödjande faktorer gav mig tydliga riktlinjer och god vägledning i gestaltningsarbetet.

17.2 Analys – Stampens kyrkogård

Tidigt under processen studerades Stampens kyrkogårds historia. Detta gav en betydelsefull insikt om platsens bakgrund och hur den utvecklats till den plats som den är idag. Kunskap om kyrkogårdens historia beträffande vegetation och utformning har varit särskilt betydande. Jag ansåg det viktigt att den nya minnesplatsen skulle samspela väl med den omgivande kyrkogården.

Platsbesök och inventering av projektområdet och Stampens kyrkogård gjordes tidigt under arbetet. Det tillät gestaltningsarbetet att fortlöpa under en längre tid och fler idéer kunde undersökas. Flera platsbesök gjordes under arbetets gång och varje besök gav nya perspektiv och insikter. Upplevelsen av platsens skala och rumslighet var en aspekt som jag fick arbeta med. Platsen upplevdes till en början större än vad den faktiskt var och det var en utmaning under gestaltningsarbetets tidiga fas. Genom att besöka platsen vid flera tillfällen fick jag även chansen att samtala och höra besökarens tankar kring projektet. Samtliga personer som jag talade med var positivt inställda. En person berättade att han och hans fru brukade gå till minneslundan som

finns på kyrkogården vid högtider då deras anhöriga fanns vid minneslundar på annan ort.

17.3 Referensplatser

Parallellt med litteraturgranskningen och gestaltningsarbetet besöktes och analyserades sex utvalda referensplatser utifrån frågeställningar som formulerats med hjälp av de elva stödjande faktorerna. Platserna som besöktes var Skogskyrkogården, minnesmonumentet Restare, Estoniamonumentet, skulpturen av Margaretha Krook, minnesmärket Fredad plats/Sanctuary och The Diana, Princess of Wales Memorial Fountain. Just dessa platser valdes för att studera en bred variation av minnesplatser, med olika utformning, placering, användning och syfte.

Grundat i arbetes syfte, dvs. att gestalta en minnesplats tänkt att finnas till för de som sörjer och minns sina bortgångna, så gjordes en prioritering av de elva stödjande faktorerna. Avsikten med detta var att i analysen av referensplatserna ge mer tyngd till de stödjande faktorer som kan anses särskilt centrala vid utformningen av den planerade minnesplatsen på Stampens kyrkogård i Göteborg. Med hjälp av det viktade instrumentet kunde analyserna ge vägledning vid gestaltningen av minnesplatsen, där inslag från referensplatserna användes som inspiration. Alla sex referensplatser som besöktes tilldelades poäng, från noll till fem, utifrån vardera frågeställning (i sin tur baserade på de stödjande faktorerna).

Tabell 1 presenterar resultatet av analysen av de sex referensplatserna. Skogskyrkogården (44/42,1 poäng) och The Diana, Princess of Wales Memorial Fountain (46/41,3 poäng) var

de två platser som erhöill högst poäng, både oviktade och viktade. Intressant var att The Diana, Princess of Wales Memorial Fountain fick högre oviktade poäng (46) än Skogskyrkogården (44) men lägre viktade poäng (41,3) än Skogskyrkogården (42,1), vilket innebär att Skogskyrkogården innehåller en aningen högre grad av stödjande faktorer som skattats med högre prioritering. Skillnaden var liten, men jag upplever att de viktade poängen speglar min subjektiva uppfattning över referensplatserna. Skogskyrkogården och The Diana, Princess of Wales Memorial Fountain innehåller båda många kvaliteter och element i gestaltningen som jag tog inspiration ifrån. Skulpturerna av Margaretha Krook och Fredad plats/Sanctuary skiljer sig från de andra minnesplatserna. Ur ett rent gestaltningsmässigt perspektiv så upplevde jag att dessa två platser inte bidrog med konkreta riktlinjer, men vardera plats syfte, symbolik och förmedling av värme, genom detaljrikedom och taktill beröring, gav mig nya perspektiv och idéer.

Viktningen, dvs. den hierarkiska indelningen, av de elva stödjande faktorerna är gjord utifrån mina egna, högst subjektiva, värderingar av deras respektive relevans för den planerade minnesplatsen på Stampens kyrkogård i Göteborg. Det hade varit givande och intressant att låta en oberoende testgrupp vikta och prioritera de elva stödjande faktorerna, samt skatta/poängsätta de olika referensplatserna. Det skulle ge mer tyngd i analysen av referensplatserna och göra de presenterade resultaten mer generaliserbara.

Att besöka referensplatserna bidrog även till en fördjupad förståelse av referenslitteraturen. Jag fick en djupare förståelse för de elva stödjande faktorerna och de var vägledande vid analyserna av referensplatserna genom att konkreta exempel kunde studeras.

Efter besöken av referensplatserna så upplevdes några av de stödjande faktorerna som mer betydelsefulla än andra. Slutligen prioriterades faktorerna; *värme och omsorg, promenaden, rumslig avgränsning, träd och vegetation och traditionella materialval* som högst för gestaltningsförslaget av minnesplatsen i detta projekt. Jag upplever att de fem högst prioriterade stödjande faktorerna som avgörande. De kan rent av anses som oundgängliga i gestaltningsförslaget. Resterande sex stödjande faktorer upplever jag ha en fortsatt stor betydelse vid utformning av minnesplatser generellt, men där några skulle kunna ersättas med andra kvaliteter och element. Exempelvis skulle en fokuspunkt kunna ersättas av en tilltalande vy över omgivande landskap, och tvärtom. De stödjande faktorerna kan ses som vägledande riktlinjer att stödja sig mot i sin gestaltning, men där vissa av dem ges prioritet beroende på den tilltänkta platsens syfte och förutsättningar.

Sammanfattningsvis har analysen av referensplatserna givit mig insikt om hur olika kvaliteter och element i gestaltningen kan främja en minnesplats. Vikten av att anpassa gestaltningen efter platsens förutsättningar upplevs som väsentlig. En detaljrik och välplanerad gestaltning som tar hänsyn till dess läge och omgivning bidrar till en upplevd värme och omsorg på platsen. Dessa kvaliteter återspeglades väl på Skogskyrkogården och The Diana Memorial Fountain, som båda upplevdes som integrerade och naturliga i det omgivande landskapet samt innehöll flera detaljrika element, vilket gav mig inspiration i gestaltningsarbetet.

17.4 Gestaltningsförslag

Med utgångspunkt från Stampens kyrkogårds historiska utformning, med dess majestätiska trädalléer och symmetriska stråk som löper mellan gravkvarteren, har jag försökt att interagera gestaltningen av den nya minnesplatsen så att den samspelar med kyrkogårdens omgivande miljö. Projektområdet, nu bestående av en flack grusad yta, är idag en helt outnyttjad plats. Gestaltningens syfte har varit att tillföra en konfessionsneutral (utan symbolik) minnesplats som kan möta och stödja människor i sorg.

17.4.1 Naturen i centrum

Min gestaltningsambition har varit att interagera naturen som en aktiv del i sorgprocessen. Naturens förändring över tid kan spegla människans egen sorgprocess och stilla läkning. Årstidernas växlingar och vegetationens livscyklar påminner om livets fortsatta rörelse. En central aspekt i utformningen har varit det faktum att vi alla bär med oss olika erfarenheter och uppfattningar, och just naturpräglade miljöer lämnar stort tolkningsutrymme åt betraktaren (Berglund 1994, s. 75). Minnesplatsen har också utformats med universella symboler, som inte är knutna till någon religion eller tro, och har gestaltats ur ett konfessionsneutralt perspektiv som välkomnar alla trosuppfattningar samt de som saknar förankring i någon religion. Fokuspunkterna på minnesplatsen består därför av naturliga element präglade av naturen, med utrymme för egen tolkning av besökaren.

Vegetationen på minnesplatsen skiljer sig från kyrkogårdens majestätiska alléer. Trots detta så innehåller den arter som knyter an och samspelar till dess omgivning. Den befintliga vegetationen

längs Mölndalsån har i gestaltungsarbetet bevarats och kompletterats. Vid val av vegetation har jag utgått från Berglunds (1994, s. 75) råd berörande träd av större sort, vilka kan växa och inge lummig karaktär. Berglund framhäver björken som artval, vilken ger en vacker växling mellan sol och skugga. Gestaltungsförslaget presenterar därför vita björkstammarna som får bilda en ljus pelarsal. Björkarna ska upplevas solitärt men samtidigt skapa ett intryck av två inramande pelarsalar i sydlig och nordlig riktning. Björkarna på minnesplatsen knyter även an till de befintliga björkarna som idag står längs med Mölndalsån. För att öka biologisk mångfald samt för att underlätta skötsel valde jag att tillämpa ängsmark vid björkarna. Ängen bidrar estetiskt med ett mjukt och naturligt intryck och bildar en kontrast mot den stramare gräsmattan.

Med inspiration från Krinke (2005, s. 131) har jag försökt att balansera en variation mellan mjuka och strama former och på så vis skapa intressanta kontraster som kan främja fascination för besökaren. Likaså skapar den enkla och rena gången i stenmjöl, som löper runt minnesplatsen, en stram och ordnad struktur medan träden, buskarna och perennerna tillåts växa fritt för att ge platsen ett naturligt formspråk. Vid rätt utformning, menar Berglund (1994, s. 78), kan kontrasten bidra till en naturmystik som kan spegla en andlig dimension. Andligheten omfattar renhet och det avskalade som vi finner i naturen. Den andliga dimensionen kan uppnås genom siktlinjer mot en kyrkogård och/eller en majestätisk natur, vilka är kvaliteter som jag arbetat med under gestaltungsarbetet. Minnesplatsen skapar en andlig kontrast mellan livet och döden, likaså skapar kyrkogården en spänning till staden utanför.

Vid vegetationsgestaltningen valde jag att frångå en av de elva stödjande faktorerna, som rekommenderar att använda enbart få växtarter i gestaltningen. För att få en rumskänsla på minnesplatsen som varar året om, inklusive under vintern när träden avlövs, krävs vintergrön vegetation som skapar rumsavgränsning. Därför utformades den nedsänkta perennrabatten med en variation av vintergrön vegetation, som idegran, enbuskar och lagerhagg, som pryder meditationsplatsen året om. En annan aspekt vid vegetationsvalet var att främja platsens resiliens. En bredare variation av vegetation främjar en starkare motståndskraft hos vegetationen på minnesplatsen. Olika trädarter bidrar också med olika kvaliteter. Hängboken ger ett fascinerande visuellt inslag och under vintern framkallar ädelcypressen en frisk doft av barr som inger känslan av en skogspromenad.

17.4.2 Närhet till vatten

Kaplan, Kaplan och Ryan (1998, s. 113-114) belyser i sin teori gällande rekreativa miljöer hur natur som innehåller vattenelement kan bidra till fascination och riktad uppmärksamhet. Projektplatsen präglas av närheten till vattnet som rinner genom Mölndalsån. Denna kvalitet har jag strävat efter att framhäva i gestaltungsförslaget. För att belysa närheten till vattnet har minnesplatsen utformats med ett trädäck som angränsar till Mölndalsån samt en vattenspegel som finns centrerad på meditationsplatsen. Dessa vattenelement kan fånga besökarens uppmärksamhet utan att kräva ansträngning. Vattnet bidrar till visuella intryck som speglingar i vattenytan av exempelvis ljus och himmel som kan leda till en känsla av att drömma sig bort. Vattnet

bildar ett fascinerande visuellt element och en upplevelsemässig kvalitet. Med trädäcket är det tänkt att besökarna tillåts att komma nära ån vilket förstärker platsens kontemplativa karaktär. Ljudet av porlande vatten kan även dämpa störande buller och bidra till en känsla av avskildhet, även i urbana miljöer (Krinke 2005, s. 132-133). Detta är en viktig aspekt i gestaltungsförslaget eftersom minnesplatsen kommer att vara utsatt för bullerstörningar från Ullevigatan.

Vegetationen längs Mölndalsån uppfattades idag som vild och otämjd. Enligt Kaplan, Kaplan & Ryan (1998, s. 113-114) kan sådan natur riskeras att upplevas som försummad och svår att tolka. Genom gallring av vissa befintliga träd tror jag att en balans mellan naturmiljö och ordnad gestaltning kan uppnås. Minnesplatser som saknar en avsiktlig utformning upplever jag kan uppfattas som otydliga och ibland exkluderande. Genom en ordnad och avskalad gestaltning kan minnesplatser uppfattas som läsbara och tillgängliga. Rollen som landskapsarkitekt blir här central i att balansera naturens egenskaper med rumsliga strukturer som ger platsen en betydelse och ett syfte.

17.4.3 Rum för ceremoni och kontemplation

En central aspekt i gestaltningen har varit att skapa en fristad där besökare ges möjlighet att kunna reflektera och minnas sina bortgångna – en plats där besökare kan bearbeta sin sorg och stilla läka den. Denna plats behöver förmedla en känsla av trygghet och samhörighet. I viss mån kan detta uppnås genom att tillåta besökare att ta platsen i anspråk och uppmuntra smyckning med ljus, blommor och andra personliga ornament (Sörensen & Wembling 2008, s. 3). Minnesplatsen har därför utformats med en meditationsplats där en vattenspegel finns centrerad. Denna innehåller i sin tur blom- och ljushållare. Själva handlingen, dvs. att tända ljus och smycka med blommor, kan främja en känsla av lugn och möjlighet till kontemplation och det ansågs därför särskilt viktigt att gestaltningen gav möjlighet till detta. Vid minnesceremonier kan flytande ljus placeras i vattenspegel och ge en vacker och stämningsfull atmosfär.

För att stärka känslan av samhörighet valde jag att utforma meditationsplatsen som en cirkel. Cirkeln är avsedd att spegla symboliken för harmoni och oändlighet. Den nedsänkta perennrabatten omsluter rumsligt meditationsplatsen med dess vintergröna vegetation. Sittplatserna är placerade med utblick mot vattenspegeln, som bildar en fokuspunkt, samt omgivande miljö mot kyrkogården och Mölndalsån.

Minnesplatsen är utformad med en central gång som löper runt platsen och genom meditationsplatsen. Under gestaltningsarbetet har gången omarbetats vid upprepade tillfällen. Slutligen valdes en avskalad utformning med enbart en sammanhängande gång. Jag har övervägt en kompletterande gång som löper runt meditationsplatsen som besökare skulle kunna välja för att inte

störa andra besökare vid meditationsplatsen. I slutändan beslutade jag att ändå låta gången löpa genom meditationsplatsen för att främja möten och upplevd samhörighet med andra besökare på platsen.

17.4.4 Gestaltningsprocessen

Detta gestaltningsarbete har givit mig kunskap och erfarenhet av att tillämpa nya perspektiv och anpassa dessa efter projektplatsens förutsättningar och utmaningar. Kunskap från litteraturen, med fokus på stödjande faktorer som konkreta riktlinjer vid utformning av platser avsedda för bearbetning av sorg, kunde nyttjas vid platsbesöken och analysen av referensplatserna, som i sin tur bidragit till flera beslut som togs under gestaltningsprocessen.

Gestaltningsförslaget skulle självfallet kunna utformas på otaligt många andra sätt, men jag bedömer att det förslag som presenteras i detta arbete tar vara på platsens befintliga kvalitéer, hanterar dess begränsningar och prioriterar de inslag som ger goda förutsättningar för sorgebearbetning och kontemplationsmöjligheter. Med utgång från litteraturen, inventering av projektområdet och dess historiska bakgrund, samt analys av sex referensplatser presenterar gestaltningsförslaget ett väl grundat exempel på hur en minnesplats vid Stampens kyrkogård skulle kunna utformas.

17.4.5 Metodreflektion

Metoden som presenteras i detta arbete beskriver hur inventering och analys av projektområdet, samt analys av utvalda referensplatser utifrån elva stödjande faktorer, identifierade genom litteraturgranskning, kan understödja vid planering och gestaltning av en minnesplats. Denna metod kan vägleda vid gestaltningsarbetet genom att belysa viktiga aspekter som annars kanske förbises. Den är förhållandevis tydlig och enkel att följa samt utföra.

Platser ämnade för bearbetning av sorg ställer specifika krav på utformningen, som kan vara mer eller mindre enkla att uppnå beroende på den avsedda platsens förutsättningar. På ett systematiskt sätt, med grund i litteraturen, kan metoden stötta landskapsarkitekter, oavsett erfarenhet, vid analys och gestaltning.

De elva stödjande faktorerna som i denna metod används som hjälp vid analys och gestaltning är i sig, mer eller mindre, definierade. Några av dem lämnar mer tolkningsfrihet än andra. Det kan ge en osäkerhet vid exempelvis analys av referensplatser. Samtidigt anser jag att det är viktigt att metoden inte allt för strikt används som ett färdigt ”recept” för hur en minnesplats ska gestaltas. Ett allt för simpelt och enkelspårigt arbetssätt riskerar att inte ta full hänsyn till platsens alla ingående delar och komplexitet. Platsens identitet riskeras att förminska ifall allt för stor hänsyn tas till de stödjande faktorerna, som inte återspeglar platsens själ.

Vid platsanalys ska metoden inte enbart leda till en checklista som bockas av. Vid gestaltning är det av största vikt att platsbesök genomförs för att få möjlighet att läsa av och känna in platsen i fråga. På så sätt kan förutsättningar och utmaningar

uppmärksammas. Ett färdigt ”recept” riskerar att ge en felaktig uppfattning av att analysen är fulländad.

Gestaltningens arbete är en kreativ och iterativ process som kräver tid och frihet. Den beskrivna metoden kan möjligen upplevas begränsande ifall målet är att tillgodose samtliga stödjande faktorer, något som jag bedömer inte är rimligt utifrån min upplevelse vid referensplatserna. Teoretiskt, om vi drar det till sin spets, så riskerar ett färdigt ”recept” att leda till ett mycket homogent gestaltungsuttryck vid de platser som metoden används.

Referenser

- Berglund, I. (1994). *Kyrkogårdens meditativa rum*. Verbum Förlag.
- Bréscó de Luna, L., W, B. (2025). The psychology of memorial sites: Space, design and visitor experience. *Elsevier*. Volym (66).
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352250X25001575> (2026-01-14).
- Dramaten (u.å.). *Värmen som strålar*.
<https://www.dramaten.se/kronlunds-kronika/nagra-rader-om-margaretha-krookstatyn> (2026-01-14).
- De Kungliga Slotten (2022). *Minnesmärkenas park*.
<https://www.kungligaslotten.se/vara-besoksmal/kungliga-djurgarden/minnesmarkenas-park.html> (2026-01-14).
- Gustafson Porter + Bowman (2004). *Diana, Princess of Wales Memorial Fountain*. <https://www.gp-b.com/diana-princess-of-wales-memorial> (2026-01-14).
- Göteborgs Kyrkogårdsförvaltning. (1996). *Kulturhistorisk inventering av Göteborgs kyrkogårdar Rapport 7 – Stampens kyrkogård*.
<https://samlingar.goteborgsstadsmuseum.se/carlotta/web/image/blob/1147414/Kyrkog%C3%A5rdsrapport%207.pdf> (2026-01-14).
- Kaplan, R., Kaplan, S., Ryan, R.L. (1998). *With People in Mind – Design and Management of Everyday Nature*. Island Press.
- Konstguiden (2025). *Värmande täcke minnesmärke för terrordådet*.
<https://konstguiden.com/lasvart/varmande-tacke-minnesmarke-for-terrordadet/> (2026-01-14).
- Krinke, R. (2005). *Contemporary Landscapes of Contemplation*. Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/reader/download/ba2d8f2a-351b-45b0-bb21-5ed2d80db0ef/book/pdf?context=ubx> (2026-01-14).
- Kungliga Djurgårdens Intressenter (2019). *Estoniamonumentet*.
<https://royaldjurgarden.se/attractions/estoniamonumentet/> (2026-01-14).
- Kungliga Djurgårdens Intressenter (2019). *Veteranmonumentet Restare*. <https://royaldjurgarden.se/attractions/veteranmonumentet-restare/> (2026-01-14).
- Lantmäteriet (2026). *Min karta*.
<https://www.lantmateriet.se/sv/kartor/vara-karttjanster/min-karta/> (2026-01-14).
- Lenninger, A. (2017). Bli en vilbiotop. *STAD*. 17 juni, s. 40-41.
- Linåker, B. (2017). Teaterföreställning på Norra kyrkogården i Kalmar. *STAD*. 17 juni, s. 49.
- Lynch, K. (1960). *The Image of The City*. MIT Press.
- Magnusson, A. (2012). *När brustna hjärtan läker*. Svenska Institutet för Sörgebearbetning. s. 1-4.
https://www.sorg.se/wpcontent/uploads/2013/12/nar_brustna_hjartan_aker.pdf (2026-01-14).
- Munari, B. (2015) *Square Circle Triangle*. Princeton Architectural Press.
- Sandberg, M. (2017). Begravningsplatsen – en resurs för ett socialt hållbart samhälle. *STAD*. 17 juni, s. 27.
- Stockholms stad (2025). *Fredad plats / Sanctuary*.
<https://www.stockholmkonst.se/aktuellt/fredadplats> (2026-01-14).
- Svenska Dagbladet (2025). *Monumentet är perfekt – och ett misslyckande*.
<https://www.svd.se/a/8qkEE1/en-fredad-plats-ar-perfekt-och-ett-misslyckande#:~:text=Minnesm%C3%A4rket%20Fredad%20plats%20ska%2C%20enligt%20konstn%C3%A4rerna%2C%20symbolisera,upp%20f%C3%B6r%20fr%C3%A4mlingar%20p%C3%A5%20ett%20fantastiskt%20s%C3%A4tt> (2026-01-14).
- SVT Nyheter (2024). *30 år sedan Estoniakatastrofen*.
<https://www.svt.se/nyheter/om/30-ar-sedan-estoniakatastrofen> (2026-01-14).
- Sörensen, A.B. Wembling, M. (2008). *Kyrkogården – en minnenas trädgård*. Grön Fakta. Movium (4), s. 2-5.
<https://movium.slu.se/media/e2pkkfml/groena-fakta-4-2008.pdf> (2026-01-14).
- The Royal Parks (u.å.). *Diana Memorial Fountain*.
<https://www.royalparks.org.uk/visit/parks/hyde-park/diana-memorial-fountain> (2026-01-14).
- UNESCO (2022). *Skogskyrkogården*.
<https://whc.unesco.org/en/list/558> (2026-01-14).

Wingren, C. (2017). Finrum eller vardagsrum? Vilken roll spelar begravningsplatsen för den enskilda människan? *STAD*. 17 juni, s. 46-48.

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbar.

